

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

Филозофски факултет

Втор циклус на Интер-религиски студии

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

Христијанството како глобална монотеистичка религија

Студент:

Ментор:

Лазар Тасев

Проф. д-р Зоран Матевски

СОДРЖИНА

ВОВЕД.....	3
1. МЕТОДОЛОШКА ПОСТАВЕНОСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	8
1.1. Предмет на истражувањето	8
1.2. Научни цели истражувањето	9
1.3. Истражувачки прашања	10
1.4. Користена методологија во истражувањето.....	11
2. ПОЈМОВНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА РЕЛИГИЈАТА.....	13
3. ФУНКЦИИ НА РЕЛИГИЈАТА.....	17
4. КАРАКТЕРИСТИКИ НА РЕЛИГИЈАТА.....	24
5. ХРИСТИЈАНСТВОТО КАКО УНИВЕРЗАЛНА ГЛОБАЛНА РЕЛИГИЈА.....	31
6. УЛОГАТА НА ХРИСТИЈАНСТВОТО ВО МИР И КОНФЛИКТ.....	46
7. ХРИСТИЈАНСТВОТО И ВОЈНАТА.....	55
8. УЛОГАТА НА МАЛИТЕ ВЕРСКИ ЗАЕДНИЦИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....	61
8.1. ПОЗИЦИЈА ВО СОВРЕМЕНОТО МАКЕДОНСКО ОПШТЕСТВО.....	61
8.2. ПРИДОНЕСОТ НА МАКЕДОНЦИТЕ МУСЛИМАНИ КАКО МАЛЦИНСКА РЕЛИГИОЗНА ГРУПА ВО СОВРЕМЕНОТО МАКЕДОНСКО ОПШТЕСТВО.....	67
ЗАКЛУЧОК.....	74
БИБЛИОГРАФИЈА	77

ВОВЕД

Кога ја анализираме религијата како примарен предмет на истражување, таа не може да се набљудува еднострано. Напротив, се работи за комплексен социокултурен систем. Преку него, поединците, но и целите заедници, го обликуваат својот сооднос кон она што го доживуваат како свето или трансцендентно. Во практиката, овој феномен се манифестира на неколку нивоа – од внатрешни догматски форми и канонски текстови, па сè до видливи ритуални практики и сакрални простори.

Гледано од историски аспект, конституирањето на религијата како автономна академска дисциплина се врзува главно за текот на XIX век. Тоа е период на интензивна методолошка транзиција во европската научна мисла. Наместо дотогашните чисто догматски и теолошки толкувања, истражувачите почнуваат да позајмуваат веќе етаблирани апарати од други научни полиња. Тука пред сè се издвојуваат антропологијата, психологијата, социологијата, но и историјата и филологијата. Главен поттик за овој пресврт даваат трудовите на раните теоретичари од оваа епоха, како што е Макс Милер (Müller, 1873), кои го отвораат патот кон емпириско проучување на сакралното. Нивниот примарен фокус бил насочен кон демистификација на самиот корен на религијата – односно откривање на нејзиното потекло, еволутивниот развој и специфичните општествени функции низ различните историски епохи.

Со дефинирањето на религијата и определувањето на нејзините функции и компоненти се прави една слика за сложената структура на религијата како специфичен општествен феномен. Религијата ја јакне колективната свест пред сè јакнејќи го составот на вредности и морални уверувања кои ја чинат основата на општествениот живот. Дефинирајќи ги како свети, религијата им осигурува поголема моќ со чија помош ќе ја насочуваат човековата активност. Имено, членовите на една примарна заедница заедно изразуваат верба во заедничките вредности и уверувања што ги делат.

Елементи на религијата се:

1. Верувања

Религиите се идеи за реалноста, на пример, постоењето на бог или богови, душа, живот по смртта, создавањето и потеклото на универзумот. На пример, монотеистичката религија како христијанството е верување во еден Бог и спасителот Исус Христос, а на пример, хиндуизмот е верување во повеќе богови, при што важни карактеристики се кармата и реинкарнацијата.

2. Свети текстови

Во христијанството и јудаизмот свети текстови се: Танах (Еврејска Библија), Тора што значи закон, Невим (Пророци), Кетувим (Списи) и Новиот завет. Првиот завет е Стариот завет, кој едноставно ги претставува хебрејските списи на јудаизмот. Исус се појавил како еврејски месија. Новиот завет опфаќаа 27 списи што се напишани од апостолите во 1 век од н. е. Христијаните ги сметаат овие списи од Стариот и Новиот завет како една целина која често ја нарекуваат „Божји збор“. Во Коранот структурата е поделена на 114 поглавја, и се смета дека арапскиот текст е непроменет. Во хиндуизмот постојат четирите веды: Ригведа (химни), Самаведа (песни), Јаџурведа (ритуали) и Атарваведа (баења и секојдневен живот). Во средниот век книгите се чувале единствено во манастири и разновидни исламски куќи.

3. Ритуали

Душевниот живот на верниците се исполнува и добива објективно значење: обичаите, јазикот, нормите, институциите, ритуалите. Секој обред е обид на строго пропишан начин да се воспостави однос со апсолутната и мистична моќ. Ако обредот се повторува секогаш на ист начин, ништо ново не може да се очекува и ништо ново не може да се случи. Според Шушник, ритуалот е „збир на обреди што имаат свое значење само во врска со некои облици на верување и за да биде обредот можен, мора да постои верување во апсолутна и мистична моќ на оностраното битие, на кое

може да се делува само по пат на обред: молитива, аскеза, жртва и друго“ (Susnjic, 1998: 152).

4. Религиски организации

Религиските организации потекнуваат од самата вера. Верниците знаат во која вера припаѓаат, а таа верска група добива облик на специфична организација. Христијаните се собираат во цркви, односно дом каде што луѓето се собираат за молитви и богослужба. Во исламот луѓето одат во џамии, каде што групно се молат кон својот Бог. Кај некои муслимански заедници се молат 3 пати дневно, а кај други 5 пати во денот.

5. Разновидност на религиите

Постојат многу религии низ целиот свет, почнувајќи од големи глобални традиции како јудаизмот и сикизмот, па сè до домородни и народни религии поврзани со специфични култури и региони. Религијата е повеќеслоен човечки феномен што ги комбинира верувањето, практиката, етиката и заедницата за да им помогне на луѓето да го разберат значењето на животот и нивното место во светот. Таа одиграла голема улога во обликувањето на цивилизациите, културите, уметноста и историјата низ времето.

Христијанството е една од современите глобални религии која е најраспространета во цел свет со 2,5 милијарди верници, односно 31,2 % од вкупното население и е сродно со јудаизмот со кој дели религиозни текстови, односно со хебрејската религија, а исто така и со исламот. Христијанството опфаќа различни традиции, практики и верувања кои во голема мера се засновани на учењата и животот на Исус Христос. Христијаните веруваат дека Исус Христос е Син Божји, чиешто доаѓање како Месија било проречено во хебрејската Библија (наречена Стариот завет во христијанството) и запишано хронолошки во Новиот завет. Зборот Библија доаѓа од грчкиот збор *βιβλία* што значи книги. *Стариот завет* – првиот и поголемиот дел на Библијата кој е вака наречен од христијаните, ги претставува хебрејските списи на јудаизмот. Со овој завет се претставува историјата и религиозната мисла на божјиот народ. *Новиот завет* опфаќа 27 списи кои ги

напишале христијаните во 1 век.

Христијанин значи некој кој положил вера и доверба во откупителното дело на Исус Христос преку Неговата смрт на крстот и последователното воскресение. Однесувањето на христијаните се огледува, одразува и личи на Христос. Да се биде милостив кон другите значи да се однесуваш како Христос. Раното христијанство настанало како верско движење, односно секта внатре во јудаизмот. Од повеќето народи во империјата, Евреите го славеле и практикувале монотеизмот, односно верата во еден Бог. Првобитната христијанска црква (лат. Ecclesia – заедница) ја формирале учениците и апостолите на Исус, по неговата смрт. Христијанството е религија која настанува во I век од новата ера. Поточно, годината на раѓањето на Исус Христос претставува година на новото сметање на времето. Христијанството е една од трите најголеми монотеистички религии и настанало на просторот на некогашното Римско Царство. Религијата е заснована со појавата на Исус Христос, сиромашен човек од Назарет во Галилеја и со неговото основање на црквата, како заедница на Телото Негово, во I век од новата ера. Исус Христос проповедал за божјо и небесно кралство, придобивајќи многу поборници, кои го сметале за месија. Христијанството претставувало прва универзалистичка религија, наспроти дотогашните национални религии, и проповедало еднаквост на сите луѓе пред Бог: Евреи, Римјани, сиромашни, богати, жени и мажи. Бидејќи се залагало за еднаквост, меѓу сиромасите многу брзо се раширило и било прифатено.

Поединците, кои припаѓаат на сите заедници, т. е. рурални, племенски и урбани, имаат една од главните цели да донесат подобрувања во нивниот целокупен животен стандард. Ова се смета за една од основните цели на поединците, кои припаѓаат на сите занимања, заедници и социоекономски средини. Верниците обично се целосно посветени на постигнување на посакуваните цели и задачи. Поседувањето силни религиозни верувања се смета за витално. Како последица на тоа, поединците се способни соодветно да се подготват за извршување на сите видови сложени задачи и активности.

Тие го зајакнуваат гледиштето дека обожаванјето на Семоќниот ќе го олесни спроведувањето на сите видови задачи и активности на добро организиран и испланиран начин. Поединците ќе бидат добро подготвени за надминување на сите видови неуспеси. Карактеристиките на религијата се слични, како и различни меѓу поединците, кои припаѓаат на урбани, рурални и племенски заедници. Поединците треба да се осигурат дека ги спроведуваат работните обврски, што го олеснува

извршувањето на сите видови работни обврски и одговорности на задоволителен начин. Затоа, потребно е тие да стекнат ефикасно разбирање на религијата. Главните концепти што се земаат предвид во овој истражувачки труд се: генерирањето информации во врска со карактеристиките на религијата што ги збогатува поединците во сите општества, карактеристиките на религијата во урбаните, руралните и племенските општества и предностите од стекнување ефикасно разбирање на карактеристиките на религијата.

1. МЕТОДОЛОШКА ПОСТАВЕНОСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.1. Предмет на истражувањето

Предмет на ова истражување е христијанството и неговиот историски развој. Христијанството се појавило пред повеќе од 2000 години, во Израел за време на владението на Римската Империја и е многу важно за развојот на светската цивилизација. Христијанството започнало со Исус, Евреин кој поучувал група ученици за новиот концепт на јудејската религија. Исусовите учења ја нагласувале љубовта кон Бог и љубовта кон луѓето. Во тезата е анализирано развивањето, ширењето и влијанието на христијанството во западниот дел на Азија и Европа. Исто така, предмет на ова истражување е да се проучат и анализираат моралните вредности на христијанството. Учењата и патот на Исус Христос ги поттикнуваат христијаните да водат мирен, морален и прав живот со прифаќање на десетте божји заповеди: 1) немој да имаш други богови освен мене, 2) не прави за себе идол, ниту каква било слика за тоа, што е горе на небото, што е долу на земјата, 3) не изговарај го напразно името на Господа, твојот Бог, бидејќи Господ нема да го остави некажнет оној, кој напразно ќе го изговори името негово, 4) помни го денот саботен, за да го празнуваш, шест дена работи, и сврши ги во нив сите работи свои, а седмиот ден е сабота господова, на твојот Бог; тогаш немој да вршиш никаква работа, 5) почитувај ги таткото свој и мајката своја, за да ти биде добро и да поживееш подолго на земјата, 6) не убивај!, 7) не врши прељуба!, 8) не кради!, 9) не сведочи лажно против својот ближен!, 10) Не пожелувај ја жената на ближниот свој, не пожелувај го домот на ближниот свој, ниту нивата негова, ни слугата негов, ни слугинката негова, ни волот негов, ниту ослето негово, ниту некаков добиток, ниту нешто друго, кое е на ближниот твој! Христијанството исто така има тенденција да ја нагласи улогата на праведност. Десетте заповеди се список на религиозни прописи кои, според пасуси во Егзодус и Второзаконие, му биле божествено откриени на Мојсеј од Јахве и врежани на две камени плочи на планината Синај. Заповедите се запишани практично идентично во Егзодус 20:2-17, и Второзаконие 5:6-21. Тие се нарекуваат и декалог. Десетте заповеди воспоставуваат правила за обожаване и

забрануваат дејствија како што се убиство, кражба и прељуба. Тие го одразуваат моралот заеднички на Блискиот Исток. На овој начин христијанството се надоврзува на основните постулати во јудаизмот.

Историчарите се согласни дека Исус е роден од Еврејката Марија во 6 г. од нашата ера или 4 г. од нашата ера. во градот Витлеем и дека живеел во Назарет. Многу научници исто така се согласуваат и дека Исус го започнал своето мисионерство на околу триесет години, што го вклучува и ангажирањето на апостолите, кои го прифаќаат како Син Божји чудотворец и исцелител. Тој имал само 33 години кога бил распнат на крст во времето на владеење на Понтиј Пилат. Потоа тој бил погребан. Христијаните веруваат дека по три дена од неговата смрт, Исус воскреснал од мртвите, и празната гробница ја сметаат за историски факт. Неговите ученици пишувале дека тој им се појавил во Галилеја и Ерусалим и дека Исус на земјата останал уште 40 дена пред неговото Вознесение и им кажал дека тој повторно ќе се врати. Раното христијанство се однесува на периодот кога започнало распространувањето на новата религија во Римската Империја и надвор од неа, во период од 1 век до самото воведување како државна религија од страна на Константин I во Римското Царство во 313 година и Првиот вселенски собор во Никеја во 325 година. Раното христијанство може да се подели на два периода: апостолски период, во кој апостолите оделе и проповедале на различни места, и постапостолски период, кога верата била распространувана од страна на бискупите на новата црква.

1.2. Научни цели на истражувањето

Целта на ова истражување е да се утврди на каков начин се развивало христијанството од самиот почеток до денес. Исто така преку научни факти се објаснува: начинот на однесувањето на христијанските верници во општеството; создавањето на христијанската култура и цивилизација; карактеристиките на христијанските ритуали и проповеди; начинот на користење на христијанските симболи; принципите на функционирање на христијанските институции и свештенството и начинот на проширување на христијанската вера преку мисионерството. Општеството секогаш имало членови кои го оправдуваат неговото постоење и начинот на функционирање.

Ова истражување го правам во рамките на социолошкиот контекст, имајќи ги предвид научните факти што ги наоѓаме во социологија на религијата, историја на религијата, антропологија на религијата и филозофија на религијата. Христијанството нуди модели за нашето разбирање на социјалните институции, решавање на социјалните проблеми и динамиката на подобрување на социјалните промени. Практиките за уметственост кои се поврзани со христијанството се истражувани и во социологијата како најопшта општествена наука.

Историјата на христијанскиот свет опфаќа повеќе од два милениума и вклучува различни општествено-политички случувања, како и напредок во уметноста, архитектурата, литературата, науката, филозофијата и технологијата. Библијата има големо влијание врз западната цивилизација и врз културите низ светот. Христијанството придонесува за формирање на западното право, уметност, литература и образование. Христијаните имаат огромен придонес за човечкиот напредок во широк и разновиден опсег на полиња, какви што се ликовната и музичката уметност, архитектурата, политиката, литературата итн. Надвор од западниот свет, христијанството имало влијание и врз формирањето на други култури во светот, како на пример, во Африка, Блискиот Исток, северниот дел на Азија и Австралија итн.

1.3. Истражувачки прашања

1. Која е главната цел на христијанството од социолошки и историски аспект?
2. Кои се начините и текот на ширењето и развитокот на христијанството во историјата и денес?
3. Која е традиционалната христијанска мисла и верување?
4. Кои се учењата на христијанството во морален контекст?
5. Кои се разликите во правците на христијанството и како настанале разликите и конфликтите?
6. Кој бил Исус Христос, и кој е контекстот на неговото делување?
7. Кои се раните практики и карактеристики на христијанството?

8. Под влијание на кои општествени и историски услови настанало христијанството?
9. Која е улогата и значењето на христијанството во модерно време?
10. Каков е односот на денешните современи општества спрема христијанството?
11. Каков е односот на христијанството и глобализацијата?
12. Дали теолошките учења вкоренети во христијанството можат да бидат морален авторитет во времето на глобализацијата?
13. Дали христијанството може да ги обедини луѓето во новото глобално општество во Европа и светот преку идејата на екуменизмот?
14. Кој е начинот на однесувањето на христијанските верници во општеството?
15. Како се создавала христијанската култура и цивилизација?
16. Кои се карактеристиките на христијанските ритуали и проповеди?
17. Кој е начинот на користење на христијанските симболи?
18. Кои се принципите на функционирање на христијанските институции и свештенството?
19. Кој е начинот на проширување на христијанската вера преку мисионерството?

1.4. Користена методологија во истражувањето

Ова истражување има за цел да проучи одредени теориски ставови кои се однесуваат на христијанството како универзална религија, на неговиот историски развој, религиските вредности и норми во христијанството, како и социолошките аспекти на современото христијанство. Се реализира со посредство на научни методи и техники кои ги анализираат и толкуваат сите компоненти на христијанството, со посебен осврт на неговата етичка и општествено интегративната функција во земјите каде што е присутно. Методите што се користат во ова истражување се избрани по принцип на соодветност, со цел олеснување и решавање на анализираниите општествени феномени. Како неопходни методи што ќе се користат при третирањето на проблематиката за ова истражување се

компаративниот и дескриптивниот метод. Овие методи, кои подолу се објаснети, значајни се за фундаменталното спознавање на предметот на истражувањето.

Користење на примарни извори. Моја главна преокупација при изработката на овој магистерски труд е собирањето, анализирањето, споредувањето и толкувањето на податоците од истражувањата и анализите на голем број автори кои се занимаваат со христијанството, во веќе постоечката и достапна литература. При подготовката на трудот и собирањето на информациите како главен извор ми послужи тоа што во методологијата на научно-истражувачката работа се класифицира во групата на таканаречени примарни извори, пред сè делата на странски автори кои се занимавале со феноменот на христијанството како глобална и универзална религија. Исто така, се користени и предавања и презентации на автори разработени на низа научни конференции и симпозиуми кои ја третираа оваа проблематика. Како следен извор ми послужија и електронските извори во вид на интернет-страници кои исто така ја третираа оваа проблематика, како и големиот број аудио-визуелни прилози. Се разбира, при изготвувањето на овој магистерски труд, изнаоѓањето и консултирањето на горенаведените извори, како и нивното цитирање, не е просто наведување и редување на цитати. Тоа е облагородено со мои размислувања, анализи и заклучоци.

Дескриптивниот метод е применет во истражувањето затоа што го отсликува општествениот амбиент и околностите во коишто се појавило христијанството; општествените прилики за негово распространување во светски рамки, со што станало универзална светска религија; христијанските религиски вредности и морални норми; поврзаноста на неговите религиски вредности со вредносните системи на другите религии, какви што се на пример, јудаизмот и исламот. Овој метод нуди опис на сегашната ситуација, но и на општествената констелација во минатото.

Компаративниот метод се применува со цел извршување на споредба на религиските вредности и вредносниот систем во државите во Европа и светот, со

посебен осврт на оние во кои христијанството е доминантна религија. Направена е научна анализа на сличностите и разликите помеѓу православното, католичкото и протестантското христијанство. Исто така, направена е споредба помеѓу малите христијански верски заедници со големите христијански заедници.

2. ПОЈМОВНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА РЕЛИГИЈАТА

Од почетоците на човековото постоење до денес, религијата останала една од најважните делови од човековото искуство. Таа има силно влијание врз тоа како го гледаме светот околу нас. Религијата и религиозноста, како дел од верувањата, чувствата и практиките, се проширила во сите времиња и места. Секое општество, секој дел на планетата во неговиот целосен состав, има некои форми на религиозност и религиозни практики, кои се неразделни од секојдневниот живот (Giddens, 2007: 531). Религијата е една од најмоќните и длабоко осетени сили во човековото општество. Таа го обликува начинот на односи меѓу луѓето, при што влијае врз семејството, заедницата, економијата и политичкиот живот. Верувањата и вредностите во религијата го мотивираат човекот да дејствува, а религиските групи ги организираат своите колективни изрази. Проблемите што се однесуваат на религијата се многу поголеми од тоа што изгледа на прв поглед. Работата е во тоа што овој феномен е многу сложен.

Според Јингер, религијата е систем на верувања и начини на постапување. Со ова, секоја група луѓе се обидува да ги реши најважните прашања за човековиот живот. Религиозните верувања не се проверуваат од страна на луѓето. Тоа значи дека се сметаат за точни и непроменливи. Во рамките на овие верувања и на овие таканаречени вечни вистини, човекот ги формира својата свест, својот начин на постоење и начинот на кој се објаснува светот. Диркем, кога ги проучувал различните религиски верувања, заклучил дека сите имаат една заедничка карактеристика. Таа се однесува на делот на светот на светото и светот на профаното. Кога се објаснува ова, тогаш се истакнува дека светите работи се изолирани. Тие се заштитени со забрани и бараат безусловно почитување (Dirkem, 1982: 35).

Целта на социолошкото дефинирање на религијата е да донесе ред во широкиот свет на општествени феномени. Кога се дефинира кој било концепт за религијата, таа се претставува како еден унифициран состав на верувања и религиски практики поврзани со светото, односно со она што е изделено и забрането. А под свето, човекот го разбира само она што изгледа посебно, како што се духовите, боговите, гробовите итн. (Dirkem, 1982).

Според Глен Вернон, религијата е дел од културата која се состои од заеднички верувања и дела. Овие верувања и дела не само што го опишуваат натприродното и светото, туку и го определуваат начинот на кој човекот се однесува кон нив. Со тоа религијата ги поврзува луѓето со светот што го познаваат. Така групата добива морални норми и вредности за тоа што е добро, а што е лошо (Vernon, 1962: 56). Религијата е една од најзначајните сили во човековото општество. Таа ги формира моралните односи помеѓу луѓето. Таа влијае врз семејството, заедницата, економијата и политичкиот живот. Верувањата и вредностите кои доаѓаат од религијата го мотивираат човекот да делува. А религиските групи ги организираат своите заеднички изрази на верување.

Иако никој не е сигурен од каде точно доаѓа зборот „религија“, знаеме дека доаѓа од латинскиот јазик уште од римско време. Јазиците што се под влијание на латинскиот јазик имаат свој начин на изразување на овој збор. Стариот начин на којшто го користеле зборот „религија“ е малку подруг. Веројатно, овој термин значел да се обрне посебно внимание на нешто. Денес, зборот „религија“ обично ги опишува верувањата, начините на однесување и религиските институции кои имаат врска со прашања на кои обичниот човек нема одговори. На пример, од каде доаѓаме, што значи животот, што се случува по смртта, дали постојат духови, богови или ангели, и како ова влијае на начинот на кој живееме.

Бидејќи ова се однесува на нешто што не се гледа, а можеби и не постои во реалноста, што е натприроден фактор од човечката историја, често се мисли дека работите што ги нарекуваме религиозни се различни од она што го нарекуваме профано. Религијата е работата на личното верување, што никогаш не може да се провери со разумот. Профаното е нешто што е видливо, јавно и проверливо (Партриџ, 2009: 10,11).

Според мислењето на Јоахим Вах, постои елемент кој е заеднички за сите религии, без разлика колку се стари и каде се појавиле. Се работи за тоа како луѓето

сакаат да ги објаснат и изразат своите мисли и верувања за животот, за она што е важно за нив како поединци и како група. Во денешно време, кога луѓето мислат за духовноста, тие најчесто мислат на она што го чувствуваат во срцето. За да биде нешто духовно, треба да има длабоко значење и да биде искуство кое остава трага во нивниот живот.

Кога зборуваме за врската меѓу религијата и општеството, се работи за тоа како луѓето ги спојуваат своите верувања со тоа што се случува околу нив во секојдневниот живот. Социолозите сакаат да разберат како луѓето ги создаваат и толкуваат светите идеи за светот, и како тие идеи се поврзани со општествениот живот и потребите на луѓето. Овие идеи не се создаваат во празно, туку се развиваат во секојдневниот живот на луѓето, и нивната улога е да им помагаат на луѓето да го разберат и да се справат со светот околу нив (Susnjic 1989: 14).

Религијата и религиозноста не се само нешто што го делиме со другите луѓе, туку и нешто што го доживуваме длабоко во себе. Тоа е начин на кој го гледаме светот и смислата на животот. Под религија се подразбира секоја вера во нешто повисоко и мистично што ни влијае на животот и смртта, но на кое можеме да имаме влијание ако постапуваме на одреден начин. На пример, можеме да ги делиме нашите мисли, чувства и искуства со другите преку учење, обреди или пак, заедници на верниците. Шушњиќ истакнува дека религијата е начин на кој ги изразуваме нашите искуства со таа натприродна стварност и моќ, која е важна за нас и за нашата заедница.

Многу научни области како археологија, етнологија, историја и антропологија откриле многу важни факти. Овие факти покажуваат дека религијата постои одамна и е присутна во многу форми. Секоја цивилизација имала свој начин на изразување на религиозни и свети мисли. Ова навело многу истражувачи да констатираат дека религијата е нешто универзално. Како што вели Јукиќ, фактот дека постои религиозен феномен е нешто што не може да се спори. Но, проблемот е што религијата често има различни и често спротивни значења. Затоа, Јукиќ вели дека тешкотиите во дефинирањето на религијата доаѓаат од самата религија, од научникот кој ја изучува и од начинот на кој се гледа на неа (Jukic, 1997: 22-26).

Според Шушњиќ, религија е секое верување во апсолутна и мистична моќ, од која човекот зависи. Верата го контролира животот и смртта на верниците. Религиозните личности имаат искушенија кои ги изразуваат на когнитивно, емотивно,

практично и мистично ниво. Религиските учења се пренесуваат преку објава на пророците, светите книги, религиските ритуали, верските заедници и религиозните групи. Преку нив верниците ги изразуваат верските искушенија со таа натприродна моќ (Susnjic, 1998: 50).

Религијата обично се смета за дел од начинот на кој луѓето гледаат на светот и општеството. Без разлика дали е дел од културата или не, религијата е многу важна во животот на луѓето. Таа нуди одговори на многу важни прашања за човековото постоење. Религијата е првото нешто што го учиме како деца и последното нешто што го задржуваме до крајот на нашиот живот.

Зборот религија доаѓа од латинскиот збор *religare*, што значи да се поврзеш со нешто или некого. Според Свети Августин, треба да го разбереме зборот религија со помош на друг латински збор *eligere*, што значи да избереш или да реизбереш нешто. Првото значење на религија е обидот на една личност да се поврзе со нешто натприродно, како што е надежта и очекувањето. Второто значење е поврзано со личното искуство. Јоахим Вах вели дека најважното нешто кое ги обединува сите религии, без разлика на времето и културата, е обидот да се објаснат однесувањата и верувањата поврзани со опстанокот на поединците и заедниците, и тоа во материјална и духовна смисла.

Според мислењето на денешните истражувачи на социологијата на религиите, се наоѓаме во една нова ера на разговор. Ова значи дека и идеите и верувањата мора да се адаптираат. Сите светски вери и идеологии треба да бидат дел од овој разговор. Но, зад ова треба да стои она што денес се нарекува критичко мислење. Глобалните принципи на однесување не треба само да се фокусираат на луѓето, туку и на целата вселена. Една подобра цивилизација би морала да ги постави човечките и религиозните вредности на врвот од она што е важно за неа.

Во современите општества се појавува друг пристап кон религијата. Тој е делумно нов и вклучува хуманистички пристап на сите нивоа на животот. Тоа ги вклучува и цивилизациските постигнувања, како на политичкото, така и на научното и економското подрачје од општествениот живот. Правата на живот и достоинство треба да бидат основа за изградба на мирен и сочувствителен свет. Светот во којшто царува мир треба да биде воден од човековите граѓански права и должности. Мора да работиме заедно да ги користиме силите на глобализацијата за да градиме солидарност и мир наместо војни и уништување. Една важна работа што треба да се

разбере е дека сите сме поврзани и зависни еден од друг во овој свет. Ова е нешто што глобализацијата ни го покажала. Социолозите велат дека има разлика помеѓу глобализацијата што ја започнале религиите и таа што е присутна денес во глобалните современи општества. Современата глобализација се однесува на економски, политички, културни и воени аспекти од општествениот живот. Од друга страна, религиската глобализација цели кон духовно обединување на сите религии во светот за духовно водство на светот.

3. ФУНКЦИИ НА РЕЛИГИЈАТА

Религијата е општествена институција во која нејзините верувања и практики се сметаат за свети. Таа игра многу витална улога во секое општество. Таа е првото чувство на општеството. Повеќето луѓе имаат тенденција да се потпираат на неа кога донесуваат одлуки. Емил Диркем ги нагласува функциите што религијата ги има врз општеството, без оглед на тоа како се практикува или кои специфични религиозни верувања ги фаворизира општеството. Диркемовите согледувања продолжуваат да влијаат врз социолошкото размислување денес за функциите на религијата.

Религијата дава смисла и цел на животот:

Многу работи во животот се тешки за разбирање. Тоа секако е очигледно, како што во праисторијата, но дури и во денешната високо научна ера, голем дел од животот и смртта останува мистерија, а религиозните верувања им помагаат на многу луѓе да ги разберат работите што науката не може да ни ги каже.

Религијата го зајакнува општественото единство и стабилноста:

Ова било едно од најважните согледувања на Диркем. Религијата ја зајакнува општествената стабилност на најмалку два начина. Прво, таа им дава на луѓето заеднички сет на верувања и затоа е важна за социјализацијата. Второ, заедничкото практикување на религијата, како во храмовите за богослужба, ги зближува луѓето

физички, ја олеснува нивната комуникација и друга социјална интеракција и на тој начин ги зајакнува нивните социјални врски. Заедничкото практикување на религијата во дом за богослужба ги зближува луѓето и им овозможува да комуницираат. На овој начин, религијата помага во зајакнувањето на општественото единство и стабилност. Оваа функција на религијата беше едно од најважните сознанија на Емил Диркем.

Религијата е агенс на општествена контрола и на тој начин го зајакнува општествениот ред:

Религијата ги учи луѓето на морално однесување и на тој начин им помага да научат како да бидат добри членови на општеството. Во јудео-христијанската традиција, десетте божји заповеди се можеби најпознатиот збир на правила за морално однесување.

Религијата ја подобрува психолошката и физичката благосостојба на верниците:

Верата во Бог и религиските практики можат да ја подобрат психолошката благосостојба со тоа што им обезбедуваат утеха на верниците во време на неволја и ја подобруваат нивната социјална интеракција со другите на местата за богослужба. Многу студии откриваат дека луѓето од сите возрасти, не само постарите, се посреќни и позадоволни од своите животи ако се религиозни. Религиозноста, исто така, очигледно промовира подобро физичко здравје, а некои студии дури откриваат дека религиозните луѓе имаат тенденција да живеат подолго од оние кои не се религиозни (Моберг, 2008).

Религијата ги мотивира луѓето да работат во насока на позитивни општествени промени:

Религијата игра централна улога во развојот на движењата за граѓански права и слободи. Религиозните верувања го мотивирале Мартин Лутер Кинг Помладиот и другите активисти за граѓански права да ги ризикуваат своите животи. Верските заедници на југот на САД, исто така, служеле како места во кои движењата за

граѓански права одржувале состаноци и регрутирале нови членови (Морис, 1984). Затоа, религијата е ментален став кој ги наоѓа суштинските вредности на човечката личност и општеството во универзумот како целина.

Низ историјата, религијата имала бесконечен број функции што ги извршувала во општеството, иако не секогаш директно, туку како дел од световните аспирации. Важните функции на религијата се да го олесни човечкиот живот, да ги поддржи и да ги зајакне нивните односи, да ги охрабри во нивните борби и да ги толкува нивните несреќи. Сепак, најважна од сè е улогата на зближување на луѓето и нивно поврзување во заедница. Благородни пораки за мир, прошка, помагање, сочувство кон ближниот и обврската да се заштитат слабите, а не да се уништуваат нивните животи, преовладуваат во светите книги. Историјата открива дека религијата понекогаш влијаела на општествените промени со цел поголем напредок, борба против насилството и агresiјата, како и поттикнување на разбирањето и мирот меѓу спротивставените групи, понекогаш служела за зачувување и одбрана на постојниот политички поредок, а понекогаш помагала во обновувањето на реакционерните системи.

Религијата честопати била злоупотребена за постигнување политички цели и била, директно или индиректно, соучесник во политички конфликти, војни, тероризам и други форми на насилство. Сепак, религијата никогаш не е на чело на судирот на цивилизациите. Движењата што ја ставаат „маската“ на религијата се исклучиво политички. Имено, токму кога е покриена со „маската“ на светото, политиката подобро ги крие своите мотиви и затоа поуспешно манипулира со искрените религиозни чувства и вредности. Религиозната толеранција меѓу верниците од различни конфесии, меѓусебното разбирање, почитувањето на разликите, меѓусебниот дијалог и недискриминацијата на луѓето врз основа на религиозна основа и припадност, се суштински компоненти на религиозниот плурализам. Религиозниот плурализам треба да се смета како мозаик од нашето културно богатство, цивилизациските достигнувања, обичаите, традициите, и сето ова треба да биде основа за напредок, а не мотивација за нетолеранција, дискриминација, меѓусебен конфликт и меѓусебно уништување.

Многу е чудно како толку многу луѓе денес, во современото општество, се подготвени да ги изгубат своите животи за каузата на својата религија, а од друга страна не се подготвени да живеат во согласност со принципите и вредностите на религиите. Во основа, принципите имплицирани од различните религии, дури и од оние што на прв поглед изгледаат контрадикторни, не се контрадикторни со она што

е постоечко. Според аспектот на развојот на граѓанското општество, постои апсолутна потреба од институционализација на пастирската грижа за мирот, човечките вредности, како и за меѓурелигиското и меѓукултурното почитување. Граѓанското општество може да најде одговор на овие прашања преку дијалог меѓу различните религии и култури.

Историјата на човештвото досега е сведок на многу религии. Многу од нив преживеале и сè уште го продолжуваат своето влијание и дух врз општеството. Од своето објавување, сите религии ги повикувале верниците и целото човештво да живеат во мир и хармонија. Но, далечната и блиската историја покажуваат дека религијата се злоупотребувала за време на крвави војни. Иако сите религии забрануваат убивање луѓе, за да го прошират хоризонтот на религијата, одредени делови од свештенството ги благословувале инвазиите и окупациите. Тие ги злоупотребувале верувањата на луѓето и поттикнувале конфликти. Но, за жал, дел од свештенството немало примарна цел да ја прошири религијата и да се залага за спасение за сиромашните луѓе. Една од целите била да се стекне богатство. Во средниот век, Католичката црква ги инспирирала сиромашните селани да започнат крстоносна војна со цел да ги нападнат богатите земји на Блискиот Исток. Папата одобрил убивање на домородното население од други религии, кражба на нивниот имот и конечно населување во таканаречените свети земји. Масовните убиства и уништувања биле оправдани од папата со ослободување на светите земји од неверниците.

Ова не бил единствениот случај кога религиозните водачи предизвикувале конфликти и ги потпалувале. По откривањето нови земји на крајот на 15 век за да се стекнат плодни земјишта и сировини, европските држави влегле во конкуренција. Создаден бил нов политички и економски ентитет „Колонија“. Колонијалните политики и експлоатацијата биле поддржани од црквите. Трговијата со робови и депопулацијата на Африка се спроведувале во името на Бога. Домородното население на Америка и Австралија било изложено на масакри и геноциди. Поголемиот дел од домородното население било принудено да ги напушти своите домови. Религијата ги благословила и инспирирала монарсите да ги реализираат овие нехумани дела. Религиите поминале долг пат во текот на 100 години и во текот на овој период се случиле многу промени. Последните децении покажаа дека улогата на религиите во општеството многу се променила. Во западниот свет религијата се одржува како духовен институт. Улогата на Ватикан значително се намали. Црквите се променија од поддржувач на деспотизмот и диктатурата во

бранител на човековите права.

Првите промени се случија кога првиот и вториот бран на демократија се одвиваше во северниот и централниот дел на Западна Европа. Протестантските земји во Европа се запознаа со демократијата. Протестантската црква беше пореформистичка црква во споредба со Католичката и Православната црква и лесно ги прифати промените во општеството. Семјуел Хантингтон во својата книга „Третиот бран“ наведува дека протестантизмот е единствената религија што ја содржи демократијата. Но, фундаменталните промени во христијанството се случија по третиот бран на демократија. За прв пат, најголемата институција на христијанството, Ватиканската црква, почна да ги поддржува обичните луѓе и демократијата. Таа одигра важна улога во распадот на Советскиот Сојуз и Источниот блок.

Реформите во црквата го трансформираа неправедното и угнетувачко тело во бранител на човековите права. Религиските водачи ги осудуваат војните и конфликтите, ги повикуваат политичките носители на одлуки да седнат зад тркалезната маса и да го решат проблемот со преговори. Репутацијата на христијанството е реконструирана и вистинската религија на Исус Христос е претставена на луѓето. Зборувајќи за улогата на религиите во конфликтите, не е можно да не се осврнеме на конфликтите на Блискиот Исток. Овој регион овозможува широк опфат на религиозните интеракции, да се проучи што ги спречува Евреите и муслиманите да живеат заедно и дали се мирољубиви како што е опишано во светите книги или имаат и недостатоци? Блискиот Исток е регион кој овозможува проучување на три главни религии во светот: јудаизмот, христијанството и исламот. Ова е родното место на овие три религии и цивилизации. Религиите предизвикувале проблеми, а не мир и стабилност во овој регион. Според светата книга на муслиманите, Коранот, постоела нетолеранција меѓу овие две заедници уште од раните денови на исламот. Евреите не можеле да го прифатат пророкот на муслиманите бидејќи дотогаш тие биле единствениот народ на кој му биле испратени сите пророци. На Евреите им било тешко да го прифатат пророкот Мухамед како гласник на Бога. Евреите и муслиманите поттикнувале омраза едни кон други, што резултирало со крвави војни.

Но, конфронтациите меѓу овие два народа достигнаа највисоко ниво по Втората светска војна. Евреите страдаа од Втората светска војна повеќе од другите народи. Преобраќањето во христијанство беше единственото решение за Евреите за да преживеат во Европа во услови на растечки антисемитизам. Со оглед на лојалноста кон јудаизмот и конзервативната позиција на Евреите, ционизмот беше

неизбежен. Државата Израел им беше потребна на Евреите за да се спречи уште еден холокауст во иднина. Јудаизмот одигра важна улога во процесот на самоопределување на Евреите. Некои истражувачи тврдат дека почнувајќи од 19 век, јудаизмот се трансформирал во националистичко движење и го воспоставил ционизмот. Но, самиот ционизам го поддржува секуларизмот и негира какво било религиозно влијание врз политичките прашања. Од независноста на Израел, религиозната трансформација во националистичко движење го спречи помирувањето со арапскиот муслимански свет.

Не само националистичката позиција, туку и апартхејдската позиција на јудаизмот укажуваат дека тој не може да воспостави компромис. Религиозните водачи на Израел не поддржуваат ниту решение за две држави ниту решение за една држава. Застапниците на независна Палестина и критичарите на нелегалните населби на Западниот Брег се обвинети дека се антисемитски. Бескомпромисната позиција не дозволува конфликтот да излезе од ќор-сокак. Според извештаите од меѓународните организации, Израел е единствената демократија на Блискиот Исток. Но, постои контрадикција. Израел е еврејска држава и целосно ги штити правата на Евреите. Израел ѝ дава привилегии на една одредена нација, а малцинствата што живеат во Израел, особено арапските муслимани, се лишени од основните човекови права. Овој вид систем е етнократија, а не демократија. Но, обвинувањата само кон Израел би биле сосема погрешни во пристапот кон арапско-израелскиот конфликт. Муслиманското свештенство е исто така одговорно за поттикнување омраза во регионот. Нетолерантната позиција на арапските муслимани го попречи процесот на помирување на Блискиот Исток и го разгоре регионот со секташки конфликти. Јавното мислење покажува дека исламот се смета за најзаостаната религија на Западот.

Со векови Арапите и Евреите чувствуваат непријателство едни кон други. Евреите се најспоменуваната нација во Куранот, светата книга на муслиманите. Тие се карактеризирани како нација што го предала Мојсеј и поради тоа се опишани како проколната нација од Бога. Со години муслиманското свештенство, исто така, се обидуваало да ги протера Евреите од Блискиот Исток. Муслиманските побожни луѓе предизвикувале непријателство и ги поддржувале терористичките напади врз Израел. Борејќи се да воспостават независна Палестина, Арапите не успеваат да го признаат правото на самоопределување на Евреите. Исламот е последната глобална монотеистичка религија, а пророкот Мухамед е последниот гласник на луѓето. Се сметало дека оваа религија воведува корекции на претходните религии.

Животот на пророкот Мухамед бил прикажан како пример за неговите следбеници. Исламот повикува на мир и дава извонредна вредност на човечкиот живот.

Но, и покрај сето ова, за исламот има најлоша слика меѓу другите религии во светот. Секташките конфликти доминираат во насловите, а слободата на говорот, слободата на верувањето и човековите права се прекршени. Муслиманските држави се управувани или од диктатори или од шеријатски закон. Злосторствата извршени во име на исламот, нападите од 11 септември и други терористички напади, племенската култура создадоа стереотипи за муслиманите во светот. Поголемиот дел од муслиманските земји отсекогаш страдале од мешањето на верските водачи во политичките прашања, што предизвикало нестабилност во земјата. Жедта за моќ на верските водачи генерирала погрешно толкување на исламот.

Иранската исламска револуција во 1979 година била првиот обид каде што верските водачи извојувале победа над монархијата. Тие ги искористиле луѓето во нивната борба против диктатурата и тиранијата, а по соборувањето на монархот, тие создале побрутално и порепресивно владеење на владата. Малцинствата се турнати во ќош, земјата е управувана според законот на шеријатот, а владејачкиот систем продолжува со дестабилизирачки активности во регионот. Терористичките движења се поддржани со цел исламот да ја одржи својата моќ во регионот. Субверзивните политички и воени активности на Иран предизвикаа контрареакција од друга конзервативна религиозна држава, Саудиска Арабија. Огромните резерви на нафта и гас на Саудиска Арабија овозможуваат проширување на нејзиниот религиозен интерес во регионот. Аспирантите за моќ во регионот ја реализираат својата политика со колонизирање на други муслимански држави и продолжуваат да ја поткопуваат ситуацијата.

Сириските демократски антивладини демонстрации беа домино-ефектот на Арапската пролет, а беа мирни демонстрации на луѓе против репресивната влада. Но, во текот на демонстрациите, граѓанската конфронтација во Сирија се искористи и се претвори во секташки конфликт меѓу сунитските и шиитските муслимани. Прокси војните меѓу Иран и Саудиска Арабија се спроведени со поттикнување на радикални терористички организации како што се Ал Каеда и Хезболах. Арапската пролет се смета за четврти бран на демократија според политичките аналитичари. Но, предизвиците со кои се соочија сите револуционерни движења резултираа со неуспех на револуцијата. Факторите што ја направија демократската транзиција неизбежна за време на третиот бран не се случија целосно во Арапската пролет. Позицијата на религијата не беше подготвена да прифати реформи и да усвои

демократско секуларно владеење на системот.

Високото ниво на неписменост и недостатокот на средна класа ја зајакнаа позицијата на религијата врз општеството. Надворешните фактори, исто така, ја ослабнаа транзицијата и инспирираа секташки конфликти во регионот. Денес муслиманските земји имаат тешкотии со воспоставувањето функционална демократија поради етничките и религиозните различности. Отсуството на демократско искуство во минатото, исто така, ја прави транзицијата невозможна. Како демократски модел, муслиманските земји можат да го применат турскиот модел на демократија. Воспоставената секуларна демократија од Мустафа Кемал Ататурк ја оддели религијата од државата и ја назначи армијата за заштитник на секуларната демократија.

Како заклучок, потребно е да се истакне дека сите постоечки религии се индикатор за нашиот секојдневен начин на живот кој нè повикува да живееме во мир и хармонија со сите луѓе. Религиите го покануваат човештвото да толерира различности и да ги почитува човековите права. Дијалозите меѓу сите религии би можеле да бидат вистинскиот рецепт за елиминирање на стереотипите и погрешните толкувања на другите цивилизации. Модерните и реформистичките религиозни водачи од различни религии треба да работат заедно за да ја намалат улогата на традиционалните политички мотивирани религиозни ставови.

4. КАРАКТЕРИСТИКИ НА РЕЛИГИЈАТА

Религиите се културни системи на верувања кои едноставно го поврзуваат човештвото со духовноста, исто така и со моралните вредности. Многу религии имаат свои симболи, историја, традиција за да направи смисла на животот од религиски аспект. Кога општо ја анализираме религијата како примарен предмет на истражување, таа се набљудува и како комплексен социокултурен систем преку кој и поединците и заедниците имаат заемен однос со што го доживуваат светото. Практикувањето на религијата може исто така да вклучува и проповеди, танцови, уметности, музика, фестивали и други работи од човековата општа култура.

Гледано од историски аспект, конституирањето на религијата како автономна академска дисциплина се врзува главно за текот на XIX век. Тоа е период на интензивна методолошка транзиција во европската научна мисла. Наместо

дотогашните чисто догматски и теолошки толкувања, истражувачите почнуваат да позајмуваат веќе етаблирани апарати од други научни полиња. Тука пред сè се издвојуваат антропологијата, психологијата, социологијата, но и историјата и филологијата. Главен поттик за овој пресврт даваат трудовите на раните теоретичари од оваа епоха, како што е Макс Милер (Müller, 1873), кои го отвораат патот кон емпириско проучување на сакралното. Нивниот примарен фокус бил насочен кон демистификација на самиот корен на религијата – односно откривање на нејзиното потекло, еволутивниот развој и специфичните општествени функции низ различните историски епохи.

Со дефинирањето на религијата и определувањето на нејзините функции и компоненти, се прави една слика за сложената структура на религијата како специфичен општествен феномен. Религијата ја јакне колективната свест пред сè јакнејќи го составот на вредности и морални уверувања кои ја чинат основата на општествениот живот и дефинирајќи ги како свети, религијата им осигурува поголема моќ со чија помош ќе ја насочуваат човековата активност. Имено, членовите на една примарна заедница заедно изразуваат верба во заедничките вредности и уверувања.

Постојат многу религии низ целиот свет, почнувајќи од големи глобални традиции како јудаизмот и сикизмот, па сè до домородни и народни религии поврзани со специфични култури и региони. Религијата е повеќеслоен човечки феномен што ги комбинира верувањето, практиката, етиката и заедницата за да им помогне на луѓето да го разберат значењето на животот и нивното место во светот. Таа одиграла голема улога во обликувањето на цивилизациите, културите, уметноста и историјата низ времето.

Христијанин значи некој кој положил вера и доверба во откупителното дело на Исус Христос преку Неговата смрт на крстот и последователното воскресение. Нивното однесување се огледува, одразува и личи на Христос. Да се биде милостив кон другите значи да се однесуваш како Христос. Раното христијанство настанало како верско движење, односно секта внатре во јудаизмот. Од повеќето народи во Империјата, Евреите го славеле и практикувале монотеизмот, односно верата во еден Бог. Првобитната христијанска црква (лат. Ecclesia – заедница) ја формирале учениците и апостолите на Исус по неговата смрт. Христијанството е религија која настанува во I век од новата ера. Поточно, годината на раѓањето на Исус Христос претставува година на новото сметање на времето. Христијанството е една од трите најголеми монотеистички религии и настанало на просторот на некогашното Римско

Царство. Религијата е заснована со појавата на Исус Христос, сиромашен човек од Назарет во Галилеја и со неговото основање на црквата, како заедница на Телото Негово, во I век од новата ера. Исус Христос проповедал за божјо и небесно кралство, придобивајќи многу поборници, кои го сметале за месија. Христијанството претставувало прва универзалистичка религија, наспроти дотогашните национални религии и проповедало еднаквост на сите луѓе пред Бог: Евреи, Римјани, сиромашни, богати, жени, мажи. Бидејќи се залагало за еднаквост меѓу сиромасите, многу брзо се раширило и било прифатено од нив.

Религијата општо ги прави сите смислени животни искуства и промени што се случуваат во човечкиот живот и во општеството. Како целосен поглед на свет собира повеќе значајни верски потреби и тоа како што е комуникацијата со Бог, комуникацијата со себе и со други луѓе, контакт со други луѓе, со природата па дури и со животните. Религијата може да се дефинира како верување и почитување на натприродна сила која луѓето ја сметаат за вистинскиот пат и почитување кон богот, односно создателите на универзумот, институционализиран систем заснован преку збир на верувања, свои вредности и практики засновани преку учењата на духовен водач.

Религиската функција убаво ја опишува и Елијаде, во своето дело „Свето и профано“. Тој ги дефинира и идентификува поимите свето и профано со поглед дека разликувањето на светото од профаното, фактички ја преставува и основата на религискиот поглед на светот, искажувајќи таму каде што во просторот се манифестира светото, се укажува стварното, и почнува светот (Елијаде, 1986: 86).

Според него, религиозниот човек прифаќа еден определен поглед на свет, каков што е религискиот, определувајќи се притоа за одреден специфичен начин на егзистенција, верувајќи во светоста на своето настанување, како и во светоста на севкупното човеково суштествување, а за разлика од религиозниот човек, нерелигиозниот човек се карактеризира со тоа што не ја прифаќа светоста на нештата, односно ја прифаќа релативноста на стварноста (Елијаде 1986: 168).

Културата е научено човеково однесување. За разлика од биолошкото и расното наследство, кое се пренесува генетски, културното наследство се пренесува на новите генерации преку учење, каде што главната улога ја играат јазикот,

пишувањето, религијата и другите симболи. Затоа, културата се стекнува по раѓањето, преку учење. Религијата значи вера и прифаќање на одредени правила и верување во одреден бог. Јудаизмот е една од најстарите религии. Создаден е во 2-риот милениум пр. н. е. Тоа е национална религија на Евреите. Нивниот бог е Јехова, а свети книги се Тора, Тана и Талмуд. Нивните места за богослужба се нарекуваат синагоги, а нивните свештеници рабини.

Најраспространетите религии во светот се христијанство, ислам и будизам. Христијанството е најраспространетата религија. Создадено е пред 2 илјади години во Палестина. Ширењето на верата го започнал Исус Христос. Светата книга е Библијата, која е поделена на Стар и Нов завет. Христијаните ги следат десетте божји заповеди. Христијанството е поделено на три основни гранки: православие, католицизам и протестантизам. Поделбата на православие и католицизам се случила во 1054 година. Денес христијаните сочинуваат околу 32 % од светската популација, или околу 2 милијарди, од кои 60 % се католици, 30 % протестанти и 10 % православни. Православната црква е застапена главно во областите кои биле под влијание на Византија – Југоисточна и Источна Европа. Православните сочинуваат околу 3,3 % од светската популација.

Католичката црква се етаблирала во римските земји, Централно-источна Европа. Католичката црква на глобално ниво ја води папата, чие седиште е во Ватикан, а во некои земји кардинали. За разлика од православните, католиците сè уште веруваат во чистилиште. Во православните цркви е дозволено хорско пеење, додека во католичките цркви има и музичка придружба, оргули. Протестантизмот се одвоил од католицизмот во 16 век и се проширил во северна Германија, Швајцарија, скандинавските земји, Естонија, Латвија, Холандија, Англија, Америка и Австралија. Протестантизмот е поделен на англиканство (Англија), калвинизам (Швајцарија) и лутеранство (Германија).

Исламот потекнува од 7 век и се појавил на Арапскиот Полуостров. Основач е Мухамед, кој живеел во градовите Мека и Медина. Муслиманите веруваат во Алах и неговиот пророк Мухамед. Светата книга е Куранот. Муслиманските верници треба да се придржуваат до 5-те божји заповеди. Исламот се проширил за време на арапските освојувања во Северна Африка и Југозападна Азија. Турците делумно го вкорениле на Балканскиот Полуостров. Поделен е на сунизам и шиизам. Околу 1,1 милијарда луѓе или 20 % од светското население го исповедаат исламот, од кои 91 % се сунити и 9 % шиити. Околу 9 милиони муслимани живеат на Балканот.

Будизмот потекнува од 5 век пр. н. е. и се појавил во Индија, од каде што се

проширил во Индокина, Тибет и Централна Азија. Основач е древниот мудрец Буда. Постојат околу 340 милиони будисти и тие ги следат 5-те божји заповеди за да постигнат нирвана. Покрај светските религии, постојат и локални верувања кои се поврзани само со една област, така што јудаизмот е поврзан со Евреите, шинтоизмот со Јапонците, хиндуизмот со Индијците, конфучијанството со Кинезите.

Ширењето на атеизмот е карактеристично за модерното време. Уделот на атеисти во светот се проценува на 25-30 %. Религиите влијаат врз демографското однесување на луѓето и ова влијание е поделено на три вида: репродуктивно, витално и миграциско. Католицизмот влијае на раѓањето на повеќе деца бидејќи го воздигнува бракот и семејството преку забраната за абортус и развод. Хиндуизмот влијае на стапката на наталитет преку стимулирање на раните бракови и наметнување на улогата на сопрузите и синовите во семејството. Исламот има најголемо влијание врз демографските трендови. Влијае на високата стапка на наталитет, а браковите се сметаат за обврска.

Во своето дело „Знаење и верување“, Ѓуро Шушњик ја дели религијата на две форми, официјална и неофицијална религија. Во текот на различни историски периоди, позицијата на религијата во општествениот систем се менувала. На пример, денес можеме да зборуваме повеќе или помалку за верска слобода, додека тоа било речиси незамисливо пред само неколку десетици години, во комунистичките земји низ целиот свет. Од друга страна, во периодот на инквизицијата, Католичката црква имала многу голема моќ и влијание во општеството. Црквата го претставува „телото Божје на земјата“, таа е институција која посредува меѓу верниците и Бога, таа постигнува единство со Бога.

Сепак, црквата крши одредени норми пропишани од религијата. Илустративно, христијанството проповеда еднаквост на сите луѓе, а црквата практикува родова дискриминација бидејќи жената не може да стане свештеник. Слично на тоа, црквата бара задолжителна церемонија, додека верата не ја бара. Понатаму, црквата верува дека човекот не е подготвен за радикална промена во духовниот живот, додека Христос верува дека оваа промена е неопходна, итн. Можеби најважниот факт е дека црквата продава индулгенции (простување на гревовите).

Познатиот француски просветител Ф. М. А. Волтер го оправдува постоењето на религијата, но не и на црквата, од две причини: поради инквизицијата и поради претходно споменатата продажба на индулгенции. Тој верувал дека црквата е потопена во неморал, но верувал во постоењето на Бог. Ставот на Волтер бил дека доколку Бог не постоел, ќе морало да биде измислен за светот да биде управуван од

ред. Според Шушњиќ, официјалната религија го претставува оној вид религија во која внатрешната побожност се претвора во надворешна побожност. Во официјалната религија, црквата е институција. Тука, религијата е јавна, објективна, институционална. Верата се приврзува кон светските сили и на тој начин станува авторитативна. Можностите за иновации се стеснуваат.

Од друга страна, религијата мора да се гледа и како лична, приватна работа. Верата треба да биде еден вид слобода, личен избор. Не треба да биде обврска и навика, туку пат кон спасението на човекот. Затоа, религијата треба да се гледа и како субјективен феномен. Таквата религија може да се дефинира како неофицијална религија. Според ова разбирање на религијата, верникот не е должен често да ја посетува црквата, и со тоа се укинува посредникот помеѓу поединецот и Бога (свештеникот). Така „секој верник станува свој свештеник“. Шушњиќ издвојува неколку главни причини зошто има сè поголемо избегнување на официјалното верување: религиозен формализам, разликата помеѓу ставовите на религијата и црквата, губењето на монополот врз толкувањето на религиозните догми, губењето на верата во световните и светите институции и отсуството на љубов. Накратко, важно е да се забележи разликата помеѓу значењето на религијата и нејзините институционални форми. Официјалната религија ја доживува критиката на своите институции како богохулство. Бидејќи догмата е еден од основните елементи на религијата, денес зборуваме за таканареченото лично верување, односно степен на верување во одредена догма. Постои одреден конфликт помеѓу црквата како институција и индивидуалните верници, бидејќи тие веруваат во содржината на религијата, но не и во начините на изразување на истата религија што ја проповеда црквата.

Муслиманскиот џихад, како „света војна“ на крајот стана стратегија за насилно ширење на исламот. Сепак, џихадот во својата оригинална смисла значи целокупен духовен и материјален напор за остварување на законите на Алах, а терминот „света војна“ произлегува од начинот на кој се толкува Светото Слово. Веќе во раниот период на исламот, џихадот се толкувал како идеолошка и морална борба, но дури во подоцнежната историја добил насилна форма. Кога „идеолошкото“ го надминало „моралното“, ова учење почнало да се разбира како порака дека законите на Алах мора да преовладуваат насекаде, со какви било средства.

Сепак, не сите верници ја толкувале пораката на Алах на ист начин, и се воспоставиле три различни толкувања на исламската света војна. Некои веруваат дека тоа е борба против себеси и борба против душата што посакува зло. Други

нагласуваат дека тоа е борба во рамките на исламот против лошите муслимани, додека најрадикалните го разбираат џихадот како борба за проширување на исламот и војна против сите неверници. Сепак, исламскиот радикализам отсекогаш бил од горе надолу, односно бил воден повеќе од политичари отколку од претставници на религијата. Сите исламски симболи, догми, учења, ритуали и традиции се подредени и ставени во служба на ова световно освојување и воспоставување на моќ.

На овој начин, исламот е драстично инструментализиран од политичките движења. Така, исламот е сведен на привлечна идеологија за социјално ослободување и ефикасна техника за политичко освојување на моќта, која, сепак, длабоко е во спротивност со неговиот оригинален религиозен дух. Така, исламот премина од теоцентричен поглед на светот во етатистичка тоталитарна идеологија, што е негова очигледна политичка злоупотреба. Иако исламот првично беше многу критичен кон национализмот бидејќи историски се појави како одговор на неговите деструктивни последици, со текот на времето попушти и доведе до постојани и крвави конфликти меѓу одделни групи.

Израелската политика станува религиозен чин. Не е многу различна од еврејската вера, која низ историјата опасно се приближи до политиката. Создавањето на израелската држава, што било политички чин, последователно добивало религиозно толкување, а политиката исто така станува религиозен чин. Во Израел, преку конфликтот меѓу еврејската ортодоксија и муслиманскиот фундаментализам се води безмилосна војна на народите.

Учењето на Христос е исклучително мирно. За разлика од исламот и јудаизмот, христијанското учење е сосема недвосмислено кога станува збор за насилство. Имено, првобитното учење на Исус Христос е исклучително мирно. Тој покажа со својот пример и жртва на крстот дека не одобрува дури ни одбранбена војна. Потоа го бара истото од своите ученици и следбеници, нудејќи им го Царството Божјо ако се благословени миротворци. Првите христијански маченици, светци и христијански заедници кои се залагале за строго пацифистички ставови кон насилството и војната се придржувале до ова учење во целост.

За нив било подобро да умрат отколку да извршат грев и религиозен престап во одбрана. Сепак, промена се случила уште во 4 век, кога царот Константин воспоставил теократска држава, која го претворила христијанството, претходно мирна религија, во моќна воена идеологија. Така, религијата, не поради своите учења, туку поради нејзината подоцнежна злоупотреба, почнала да се вклучува во световна принуда и политички конфликти. Веќе во 4 век, Василиј Велики им дозволил

на христијаните да водат војна и да ги убиваат своите противници во војна. Свети Августин ја основал теоријата за праведна војна, според која само оние војни чија цел е постигнување мир се оправдани. Првите такви војни, во кои праведната војна била земена како идеологија, биле крстоносните војни.

Првично мотивирани од религиозни идеали, кампањите во однос на Ерусалим на крајот се претвориле во сурови војни на одмазда и грабеж. Слично на тоа, кога станува збор за злоупотреба на христијанството за секуларни цели, токму христијанските мисии биле карактеризирани со аспирации за доминација. Секој процес на религиозна експанзија не бил исклучиво религиозен, туку биле воведени и други етички, правни и идеолошки димензии. Мисиите, особено оние во ерата на колонијализмот, честопати биле карактеризирани со етноцентризам како идеолошки елемент, чиј ефект бил повеќе или помалку длабоко нарушување на првобитната култура, придружено со чести конфликти. Имало многу слични христијански војни против припадници на други религии, но имало и безброј конфликти меѓу христијаните. Затоа, христијанските заедници не секогаш се залагале за мир, како што бара нивната доктрина. Црквата сама ги утврдила условите што мора да се исполнат за војната да биде „праведна“, иако има многу малку случаи кога овие услови всушност биле исполнети (Томка, 2006: 49-51).

5. ХРИСТИЈАНСТВОТО КАКО УНИВЕРЗАЛНА ГЛОБАЛНА РЕЛИГИЈА

Христијанството и јудаизмот биле единствените монотеистички религии во стариот век. Нивните следбеници не го признавале постоењето на повеќе богови. Евреите од 5 век пред Христа и христијаните од почетокот (појавата на Христос) поради тоа биле прогонувани од римските власти. Христијанските списи, пред Христа во Новиот завет, се занимаваат со историјата на Евреите во Стариот завет. Историјата на Евреите, нивната религија и земја е една од најфасцинантните, најболните и најсложените во светот. Некои клучни настани, не само во историјата на Евреите, туку и на голем дел од човештвото, се случиле за време на римското владеење. Оние чија религија била јудаизмот одбиле да бидат асимилирани и да ги прифатат официјалните римски богови и возвишувањето на царот. Таквиот решителен отпор им создал големи проблеми со римските власти и другите народи

со кои стапиле во контакт. Тоа на крајот завршило со протерување на многу Евреи од нивната традиционална земја по две вооружени востанија. Некои други народи кои претрпеле слична судбина во голема мера се заборавени од историјата, но Евреите успеале да го зачуваат својот заеднички идентитет, култура и религија на значаен начин, кои се целосно засновани на темелите на антиката (Иденг, 2022: 145).

Евреите биле првите што ја практикувале религијата што е вообичаена денес, а во тоа време таа била сосема различна од сите други. Историјата на Евреите е значајна пред сè поради нивната вера во еден Бог, со кого склучиле завет. Евреите имале свој Бог, единствен, несоздаден, за разлика од сите богови на нивните соседи и сите други богови до тоа време. Во исто време, Бог бил љубоморен на заветот што го склучил со својот избран народ кој исто така се обврзал со него со завет. Бог повремено им зборувал директно. Таквата вера не била во согласност со култовите на плодноста, моќното свештенство и воопшто политеизмот на народите од Блискиот Исток. Еврејскиот Бог, Јахве, бил повеќе загрижен за тоа дали неговиот народ е праведен и верува отколку за прашања поврзани со плодноста, успешното војување или каков било видлив просперитет на овој свет, иако неговата грижа за основните потреби на својот народ била добро потврдена (Петковић, 2022: 38-39).

Според иронијата на историјата, христијанството е веројатно најважното наследство на Римското Царство. Римското наследство е сè уште сеприсутно денес во Европа и остатокот од светот. Го среќаваме во вокабуларот, во нематеријалната и материјалната култура. Можеби највпечатливите остатоци од Римското Царство се црковните згради кои нè потсетуваат на религијата и културната традиција што доаѓале од римскиот свет. Исус, на почетокот на царската доба, живеел во римска провинција. Како бунтовник бил погубен од Римјаните, а во нивното царство првите апостоли ја основале црквата и тргнале да ги проповедаат неговите учења. Владетелот на истиот римски свет почнал да ја фаворизира христијанската религија, која на крајот се искачила на ниво на државен култ. Слично на тоа, Евреите биле протерани од Палестина во дијаспората (Иденг, 2022: 10).

Првото прогонство на христијаните се случило во Рим во 64 година, за време на владеењето на царот Нерон, кога во градот избувнал голем пожар. Нерон ги обвинил христијаните дека го предизвикале пожарот за да се ослободи од обвинението дека го запалил Рим за да го преуреди царството според неговата идеја. Царот Трајан Декиј (249-251, роден во Сирмиум) издал наредба според која секој римски граѓанин бил должен да принесува жртви на паганските божества и со тоа да докаже лојалност кон царот и официјалната римска религија.

Не треба да заборавиме дека царот бил и врховен свештеник во Римското Царство, па затоа непочитувањето на официјалната религија можело да се толкува како непочитување кон царот, а Евреите и христијаните биле најпроблематични бидејќи биле монотеисти и не можеле да ги почитуваат обете религии. Бројни христијани, кои одбиле да ја почитуваат наредбата на царот, биле сурово мачени и убиени. Во 303 година, царот Диоклецијан им забранил на христијаните да се поклонуваат пред својот Бог. Во 313 година, царот Константин го издал Миланскиот едикт за толеранција, со кој им се дала слобода на сите религии во Империјата. Константин не ставил крст на своите знамиња за да ја добие лојалноста на христијаните. Како што рекол рускиот историчар А. А. Василиев, би било сосема бесмислено да се воспостави политичка стратегија врз една десетина од населението кое не учествувало во политичките настани во тоа време. Ни Константин одеднаш не станал религиозен. Тој продолжил да ја кова изреката *Sol Invictus* („непобедливо сонце“) на своите пари. Тој ја задржал функцијата *pontifex maximus*, т. е. првосвештеник на култот на римската држава, сè до неговата смрт. Тој, исто така, се спротивставил на обредот на крштевање сè до својата смрт (Wise, IBauer, 2019: 23-24).

Христијаните на почетокот биле малцинство. Во времето кога било признато како рамноправно со другите религии во Империјата, христијанството сè уште не било религија на мнозинството од населението во Римската држава. Имало најголем број следбеници на Исток, во Мала Азија, во Палестина и Египет. Во 3 век, христијаните сигурно веќе биле бројни во регионот на Дунав, како и во Северна Африка. Црквата била организирана и во времето на прогонствата на Диоклецијан, имала своја догма, свои епископи и друг црковен персонал. На Исток, во пустините имало голем број монаси. Во Рим, од друга страна, како на пример, во централна Галија, војската била претежно посветена на култот на Сонцето и Митра, што бил пренесен од Исток, прифатен во различни верзии, но не можел да претставува единствена кохезивна сила во Империјата. Црквата не била единствена. Имало догматски конфликти што ја делеле, а епископите биле класифицирани како православни и еретици (Мирковић, 2016: 130).

Вселенските собори, од кои првиот се одржал во Никеја во 325 година, биле од клучно значење за утврдување што е православно христијанство, и на нив била воспоставена основата на христијанската вера – Символот на верата. За популарноста на христијанството голема улога имало промовирањето на еднаквоста меѓу луѓето, поради што новата вера се проширила меѓу најсиромашните, бидејќи им

ветувала вечен живот во рајот за страдањето и маките на овој свет, а исто така проповедала еднаквост меѓу луѓето пред Бога, вклучително и меѓу робовите и господарите. Тие се собирале во христијански заедници, каде што делеле имот што станал заеднички. На чело на црковните општини биле епископи, кои се сметале за наследници на апостолите (12-те први следбеници на Христос). Римскиот епископ се сметал за наследник на Свети Петар, првиот меѓу Христовите апостоли. Епископите на големите христијански центри на Ерусалим, Александрија, Антиохија и Цариград, се нарекувале себеси патријарси.

За Римјаните, христијаните првично биле само еврејска секта. Но, самите Евреи биле непријателски настроени кон христијаните, бидејќи сметале дека христијаните, со нивната прозелитистичка агитација [за промена на религијата], можат да ги загрозат предностите што им ги давала римската власт. Затоа, Евреите ќе ги обвинат христијаните пред Нерон во 64 година од н. е. Провокативното однесување на христијаните и организацијата на нивната религија на крајот на 2 век ги покажуваат како опасни за безбедноста и единството на Империјата. Неколку императори се обиделе да го искоренат христијанството преку крвави прогонства на христијаните (од Декиј (249-251) до Диоклецијан во 303 година). Сепак, Константин покажал наклонетост кон христијаните (Милански едикт 313 година и Никејски собор 325 година) и на смртната постела се преобратил во христијанство на почетокот на 4 век. Конечно, на 24 февруари 391 година, царот Теодосиј официјално го објавил крајот на римската религија со декрет (Робер, 2009: 151-152).

Основата на христијанското учење, животот на Исус Христос и делата на неговите апостоли се запишани во збирката свети списи наречена Нов завет. Заедно со Стариот завет (светата книга на јудаизмот), таа го формира Светото писмо или Библијата – темелот на христијанската вера. Додека првично христијанските учења се пренесувале усно, со пишувањето на Новиот завет црквата добила своја света книга, која била клучна за зачувување на христијанските учења и дополнителната поврзаност на верниците низ целото Римско Царство. Процесот на постепено напуштање на старите политеистички верувања и преминот на населението кон нова религија се нарекува христијанизација. Овој долготраен процес во Римското Царство започнал со признавањето на религиозната толеранција од страна на Константин, но го достигнал својот врв кон крајот на 4 век. Во 380 година, царот Теодосиј го прогласил христијанството за единствена официјална религија на Империјата, правејќи ја христијанизацијата државен проект. Политеистичките религии се строго забранети, а верувањето во повеќе од еден Бог е потиснато. На паганите им било

забрането да се бранат на суд и да се приклучат кон војската, додека сите пагански ритуали, вклучувајќи ги и познатите Олимписки игри, биле забранети од 393 година. Царот наредил затворање и уништување на нехристијанските храмови, а за време на овие немири пропаднала и познатата Александриска библиотека. Сепак, овие сурови прогони не ги искорениле старите верувања преку ноќ, па христијанизацијата на населението во руралните средини продолжила со векови.

Најголемата шизма во историјата на христијанството започнала во 1054 година со раскинувањето на литургиското единство помеѓу Римокатоличката црква и Православната црква. Расколот се случил по низа претходни спорови и конфликти, кои се воделе околу разни теолошко-догматски и црковно-административни, односно еклисиолошки прашања. Главниот теолошки, односно догматски спор се водел поради западното учење за двојното испуштање на Светиот Дух од Отецот и Синот. Ова учење довело на Запад до вметнување на терминот „Filioque“ во Никејско-цариградскиот симбол на верата. Ова не било прифатено од страна на источните христијани. Исто така, еден од клучните еклисиолошки спорови се водел поради кршењето на принципот на црковна колегијалност од страна на локалната Римска црква, која се обидела да го наметне својот авторитет врз целиот христијански свет.

Расколот се случил на 16 јули 1054 година, кога тројца легати на римскиот папа Лав IX одлучиле да ги екскомуницираат патријархот на Цариград, Михаилo Керулар, и Охридскиот архиепископ Леон по пристигнувањето во Цариград. Легатите претходно побарале од патријархот и архиепископот да го признаат римскиот папа за врховен поглавар на Црквата и да одобрат одредени западни учења и обреди, но православните архиереи не се согласиле со ова. Правната важност на екскомуникацијата изречена на 16 јули се покажала како непотврдена бидејќи римското седиште во меѓувреме било празно, бидејќи папата Лав IX починал на 19 април, а неговиот наследник конечно бил избран дури на пролет следната година, 1055 година.

Како резултат на ваквото однесување на римските легати, патријархот Михаилo свикал собор што се одржал на 20 јули во Цариград. На овој собор, била донесена одлука да се отфрлат и осудат постапките на папските легати, а самите легати биле анатемизирани. Парламентарните одлуки потоа биле официјално објавени на 24 јули во Црквата „Света Софија“ во Цариград. Меѓусебните екскомуникации од 1054 година го означиле крајот на литургиското општење помеѓу католичкиот Запад и православниот Исток. Како резултат на расколот, дошло до

трајно одвојување на Римокатоличката црква од универзалната Прва словенска црква. Бидејќи обете страни продолжиле да тврдат дека ја наследиле единствената Црква, се појавила ситуација во која секоја страна верувала дека претставува една, света, соборна и апостолска Црква. Во оваа прилика, од обете страни се развила жива теолошко-полемичка активност, насочена кон оправдување на нивните соодветни ставови, а воедно и кон оспорување на ставовите на другата страна. Како резултат на сè поизразеното заострување на меѓусебните спорови во областа на догматиката и еклисиологијата, дошло до општо влошување на меѓусебните односи, особено по Четвртата крстоносна војна (1204).

Иако имало неколку обиди за повторно обединување, тие секогаш завршувале неуспешно. До денес единствениот случај кога западните и источните цркви всушност се обединиле, дури и за кратко време, е во голема мера непознат. Тоа било на Вториот лионски собор во 1272 година. Византиските императори сакале помирување со Римската црква од политички причини. Во Лион, Франција, од 1272 до 1274 година, папата Григориј IX свикал собор со согласност на византискиот император Михаил VIII Палеолог за да се обиде да ја обедини Православната црква со Западната црква. Во тој момент, Византија била загрозувана од напад на Карло I Анжујски, а императорот Михајло VIII се надевал дека унијата ќе ја обезбеди потребната помош од Западот, па затоа се согласил да го свика „Соборот на единството“. Тоа било прв пат по расколот во 1054 година православни грчки великодостојници да се сретнат со нивните колеги од запад.

На разговорите во Лион присуствувале околу 300 епископи, 60 опати и повеќе од илјада црковни достоинственици или нивни прокуратори, меѓу кои универзитетски претставници и некои од најучените луѓе од средниот век. За време на преговорите, православните пратеници го прифатиле догматскиот декрет „Фидели“, кој потврдувал дека Светиот Дух произлегува од Отецот и Синот како од еден принцип, а не од два различни принципа. Од друга страна, Католичката црква се согласила да ѝ ја пружи потребната помош на Византија и да ги заузда нападите на Карло I, а соборот завршил со помирување ратификувано од царот Михаил Палеолог и прифатено од патријархот Јован XI.

Проблемите за Лионската унија започнале практично веднаш по завршувањето на конгресот. Иако претставувала дипломатски успех на царот, унијата била примена во Цариград со отворено незадоволство. Грчката православна црква не прифатила помирување со „римокатоличките латински еретици“. Од друга страна, дури ни царот не ја добил ветената помош од Лионскиот собор. Едно време,

дипломатската унија му овозможила на Михаил да добие пауза во конфликтот со западните сили, но веќе следниот папа – Мартин IV го екскомуницирал Михаил, со што му дал дозвола на Карло Анжујски да ја нападне Византија. Веста за помирување со Западот била примена „на нож“ во Византија. Општеството и црквата биле жестоко поделени, а царот Михаил ја спроведувал својата политика со сила дури и во рамките на сопственото семејство. Неговиот син Андроник II го предводел антилатинското движење. Синодот одржан во Цариград во јануари 1283 година одлучил јавно да ги запали сите документи што сведочеле за Лионската унија, а на царот Михаил VIII му бил одбиен христијански погреб, па дури и панихида.

Во моментот кога Црквата се поделила во 11 век, по Големата шизма, целиот Запад бил под јурисдикција на римскиот папа. Америка сè уште не била откриена за Европа, па затоа оваа јурисдикција се однесувала само на неа. Сепак, со порастот на корупцијата во Римокатоличката црква, во која ценовникот за простување на гревовите од страна на свештенството бил само врв на ледениот брег, дошло до големо незадоволство. Кулминирало на почетокот на 16 век, кога германскиот проповедник Мартин Лутер, револтиран од ваквата состојба на нештата, закачил документ со 95 тези на вратата на дворската црква во Витенберг и со тоа започнала лавината во историјата што ќе стане позната како реформација. Од тој момент, западното христијанство тргнало по сосема поинаков пат од оној што го сакале епископите на Рим. Многу лутерани се појавиле за време и по самиот Лутер, па ова ново движење добило многу форми, а следните векови во Западна Европа биле обележани со религиозни војни и конфликти кои одзеле многу животи.

Лутеранството е основано од гореспоменатиот Мартин Лутер, но не со желба да создаде нова гранка на христијанството, туку да ја реформира Римокатоличката црква одвнатре. Библијата е главен критериум и само таа е важна. Списите на црковните отци исто така можат да се земат предвид, но само ако се во согласност со Светото писмо. Лутераните веруваат во Светото тројство и божествено-човечката природа на Исус Христос. Првородниот грев може да се искупи само со дејството на Божјата благодат изразена во верата. Глава на Црквата е Исус Христос, а не некој светски посредник, како папата. Тие не веруваат во предодреденост, односно во фактот дека човекот е предодреден да се однесува и да дејствува како што е планирано, туку по слободна волја.

Тие признаваат две свети тајни, крштевање, со кое човекот станува христијанин, и причест, со која се зајакнува верата. За разлика од католиците, кај нив сите се причестуваат со вино, не само свештениците. Свештеникот е само

проповедник, пастор или пастир, кој не се разликува од обичните верници. Тие веруваат дека нивните свештеници имаат духовен континуитет од апостолските времиња. Според нив, целибатот не е правило на Исус и затоа нивните свештеници, како и православните, се женат. Обожавањето на светци и икони е забрането бидејќи Библијата вели „немајте други богови“. Марија се почитува како мајка на Исус, но не е прославена како во католицизмот и православието. Денес, лутеранските цркви собираат над 80 милиони верници, од кои 25,6 милиони се во Германија, 19 милиони во Скандинавија, а 8,5 во Канада и САД. Иако постои поделба на државата и црквата, „државните“ цркви на Шведска, Норвешка, Данска, Финска, Исланд, Естонија и Латвија се лутерански. Намибија е единствената неевропска земја каде што лутеранството е доминантна религија.

Калвинизмот е основан од Жан Калвин, кој ја напуштил Римокатоличката црква во 1533 година, тврдејќи дека доживеал визија во која му била соопштена неговата улога во реформацијата и нејзиното враќање кон нејзината првобитна чистота. Во Женева, тој воспоставил религиозно верување засновано на Стариот завет, па затоа песната и танцот биле забранети, таверните и гостилниците биле затворени, а за кршење на редот или доведување во прашање на редот, биле изрекувани смрт и прогонство. Калвинизмот бил познат по својот едноставен начин на живот и намалената естетика на своите цркви. Калвинистите веруваат во апсолутна предодреденост, според која некои се предодредени за пеколот, а други за рајот по раѓањето. Само верата спасува. Само Светото писмо е важно, црковната традиција не е. Постојат само крштевање и причест како таинства. Исус не е физички присутен во Евхаристијата, туку само духовно. Денес има околу 80 милиони следбеници на калвинистичките цркви во светот, во речиси сите земји. Калвинистите се доминантни на север од Холандија (југот е римокатолички), а шкотската црква е исто така калвинистичка, во својата презвитеријанска варијанта. Јужна Кореја има околу десет милиони калвинисти, во иста форма како и Шкотите, и тие се најбројната христијанска религиозна група во оваа доминантно христијанска земја.

Англиканската црква како термин првпат се споменува во 13 век. Таа била дел од Римокатоличката црква сè додека кралот Хенри VIII не одлучил да ги прекине сите врски со папата откако римскиот епископ одбил да му дозволи да се разведе и да се ожени со друга жена. На почетокот, англиканците всушност продолжиле да бидат католици во сè освен што повеќе немале црковна заедница со Рим. Сепак, за време на владеењето на кралот Едвард VI, се случила англиската реформација, па сега, во однос на теологијата и ритуалот, оваа христијанска деноминација е на

половина пат помеѓу Рим и протестантизмот. По прекинувањето на врските па досега, кралот на Англија е исто така и глава на Англиканската црква, додека надбискупот од Кентербери е нејзин духовен примат.

Баптизмот потекнува од англиканството, а движењето го основал Џон Смит за време на неговиот егзил во Амстердам. Неговата основна карактеристика е ставот дека само зрели верници треба да се крстат, на начинот на кој тоа се правело на почетокот на христијанството, со потопување во вода. Се нагласува важноста на локалното собрание, слободата на совеста и верската слобода. Има над 100 милиони следбеници во светот, а најголемата организација е Јужната баптистичка конвенција во Америка. Анабаптизам е движење кое се појавило веднаш штом започнала реформацијата, веднаш по почетокот на делото на Лутер Кинг. Произлегло од селско востание во Германија, во кое учествувале неколку интересни групи. Анабаптистите ги претставувале интересите на сиромашните, а нивниот водач Томас Минцер барал бескласно општество, еднаквост и братство меѓу луѓето. Тие го добиле своето име од фактот дека се крстени во подоцнежните години од животот, кога едно лице може да избере дали да се крсти или не. Тие ја сфаќаат „Проповедта на гората“ буквално, па затоа одбиваат да даваат заклетви, да учествуваат во воени конфликти и во владата. Во ова движење постојат бројни деноминации, а најпознати се секако амишите, хутеритите и менонитите.

Адвентизмот потекнува од 19 век и се појавил во Соединетите Американски Држави, а името се однесува на претстојното второ доаѓање на Исус Христос. Основано е од Вилијам Милер. Иако генерално следбениците се сметаат за протестанти, постојат некои мали разлики во споредба со другите следбеници на оваа гранка на христијанството. Библијата е нивниот краен извор и основа, а нивната доктрина е изразена во таканаречените 28 фундаментални верувања. Методизмот потекнува од Англија од средината на 18 век, од ликот и делата на Џон Весли. Следбениците ставаат силен акцент на мисионерската активност, уште од самиот почеток, па затоа се шират низ Британската Империја, Америка и целиот свет. Денес има околу 80 милиони. Тие ја нагласуваат важноста на помагањето на сиромашните и просечните и имаат систематски, методичен пристап кон градењето на личноста. Основале бројни болници, универзитети, сиропиталишта, народни кујни и училишта кои се во согласност со нивното разбирање на Библијата. Тие се убедени дека љубовта меѓу луѓето преку социјалниот активизам ја носи и Божјата љубов кон сите. Најважно е што тие веруваат дека Христос умрел за сите луѓе, а не само за некои групи; со други зборови, без разлика дали сте член на оваа или онаа црква или не,

тоа не игра улога во вашето вечно спасение. Тие се познати и по нивната музичка традиција.

Пентакосталците ставаат посебен акцент на директното и личното искуство со Бога преку крштевањето со Светиот Дух. Нивното име доаѓа од грчкиот збор за еврејскиот празник недела кога, според христијанската традиција, Светиот Дух се спуштил меѓу следбениците на Исус Христос. Ова е поврзано со фактот дека тие веруваат дека крштевањето со Светиот Дух е искуство кое е различно од преобраќањето, кое им овозможува на верниците да зборуваат на непознати јазици (глосогалија) што наводно е свет говор, како и да вршат чудотворни исцелувања.

Во денешниот плуралистички свет не е невообичаено да се чуе дека христијанството е само една религија меѓу многуте во светот и затоа ние ја претставуваме само како еден од многуте различни патишта до Бога. Оваа позиција е позната како „плурализам“. Сепак, црквата низ историјата ја отфрлила оваа позиција. Зошто? Постојат многу причини, но јас ќе истакнам три од нив. Прво, христијаните веруваат во откровение. Ова се должи на верувањето дека Бог сам ги открил своите намери и своите планови за искупување. Ова се случило на три главни начини. Прво, самото создавање (и надворешниот создаден ред и нашата внатрешна совест) открило дека Бог постои и дека Тој е создателот на сè што постои (Псалм 19:1-6; Римјаните 2:15; Евреите 11:3). Ова можеби не го одделува христијанството од јудаизмот или исламот, но јасно го издвојува од нетеистичките религии или движења како будизмот или атеистичкиот секуларен хуманизам.

Христијаните веруваат дека Бог постои и исто така знаат, преку нивната совест, дека постои морален ред во универзумот. Второ, христијаните веруваат дека Библијата претставува непогрешлив, пишан запис за Божјите искупителни намери (2. Тим. 3:16). Библијата содржи 66 книги, но, од поширока перспектива, таа е навистина извонредна, величествена приказна за искупување која е прекрасна и кохерентна. Преку Библијата христијаните учат за единствената улога на Исус Христос, како инкарнација на втората личност од Тројството која живеела, умрела и воскреснала за нивното искупување (Рим. 5:8; 1. Кор. 15:17). Трето, христијаните веруваат дека Исус Христос е најголемиот израз на Божјото самооткривање, бидејќи инкарнацијата е приказна за Бог „во тело“ кој ги поучува и им го покажува на патот до Бога. Според христијаните, ако Исус не умрел на крстот, немало да имаат можност за прошка за гревовите (2. Кор. 5:21). Ова ги одделува христијаните од сите други религии бидејќи ниедна друга религија целосно не го сфатила вистинското достоинство и посебност на инкарнацијата на Бога во Исус Христос, врвниот пример за Божјото

самооткривање.

Второ, верниците веруваат во историјата на христијанството. Христијанството е вкоренето во реални божји дела во историјата. Ова е важно бидејќи христијанството не е само збирка на морал, заповеди или фасцинантни приказни. Христијанската вера е вкоренета во историски настани – божји дела во вистинската историја. Станува збор за Евреин од првиот век по име Исус кој навистина страдал, бил распнат и погребан и телесно воскреснал. Кога христијаните го рецитираат Апостолскиот симбол на верата, ја вклучуваат фразата „Исус страдал во времето на Понтиј Пилат“. Но, ова е клучна фраза која ги потсетува христијаните дека големите искупителни настани поврзани со Исус Христос се случиле во одреден момент од човечката историја. Да се одвои животот на црквата на кој било начин од историскиот Исус Христос како што го прогласиле апостолите – воплоотен, распнат и телесно воскреснат – значи да се пропушти важноста на настаните што се случиле во реално време и на реални места. Важно е да се сфати дека откако ќе препознаеме дека христијанството е вкоренето во историјата, а не само во неповрзаните религиозни идеи, тогаш тоа по својата природа е уникатно бидејќи историјата вклучува низа специфични неповторливи дела на Бога кој се открил себеси и извршил големи искупителни дела во реалната историја за целиот свет.

Трето, христијаните веруваат во универзалноста на евангелието. Веруваат дека евангелието е за сите луѓе во сите времиња. Во раните фази од самооткривањето на Исус, неговите следбеници претпоставувале дека тој доаѓа само за да ги исполни еврејските надежи и еврејските месијански очекувања. Но, постепено сфатиле дека Исус дошол за целиот свет.

Затоа Мартин Лутер го нарече „евангелие во минијатура“: „Зашто Бог толку го возљуби светот, што го даде Својот единороден Син, за секој што верува во Него да не погине, туку да има вечен живот“. Неговата смрт и воскресение не беа само за да се обезбедат еврејските надежи, туку да се понуди спасение на целиот свет (Тит 2:11; Дела 17:30). Накратко, имаме универзално евангелие, вкоренето во вистинската историја и откриено од самиот Бог. Затоа мора да ја објавуваме оваа добра вест на секој човек на земјата (Марко 16:15, 16). Во светлината на воскресението раните ученици на Денот на Педесетница прогласија: „Во никој друг нема спасение, зашто под небото нема друго име дадено на луѓето преку кое би можеле да се спасиме“ (Дела 4:12). Ова е моќна изјава за единственоста на Исус Христос. Бог го открива тоа. Историјата сведочи за тоа. Светото писмо го објавува тоа.

Христијанството, со своите две милијарди следбеници низ светот, е глобален

феномен кој се издвојува како еден од најкултурно разновидните погледи на светот во историјата. Оваа разновидност не се случила преку ноќ, туку е резултат на сложен историски процес кој ја обликувал религијата во текот на два милениума. Зошто христијанството може да се смета за најкултурно разновиден поглед на светот и како се појавила оваа извонредна разновидност?

Приказната за културната разновидност на христијанството започнува со неговото потекло на Блискиот Исток. Основано во 1 век од н. е. во римската провинција Јудеја, христијанството првично било секта во рамките на јудаизмот. Сепак, наскоро почнало да се шири надвор од своите еврејски корени. Преобраќањето на апостол Павле, поранешен фарисеј и прогонител на христијаните, било клучно во овој поглед. Неговите мисионерски патувања го однеле во различни делови на Римското Царство, вклучувајќи ја Мала Азија, Грција и самиот Рим, каде што ја проповедал христијанската порака на луѓе од различни култури. Оваа рана експанзија ја поставила основата за културната разновидност на христијанството. Како што се ширело низ Римското Царство и пошироко, се среќавало со различни култури, традиции и јазици. Пораката на христијанството била адаптирана и толкувана на различни начини, вклучувајќи ги локалните обичаи и верувања. На овој начин, христијанството станало вера што ги надминува културните граници.

Една од дефинирачките карактеристики на христијанството е неговата разновидност на деноминации и традиции. Од раните расколи помеѓу Источното православие и Западното христијанство (римокатолицизмот), до протестантската реформација во 16 век, религијата постојано се развивала и диверзифицирала. Секоја гранка на христијанството развила свои теолошки толкувања, литургиски практики и културни изрази. Културната разновидност во христијанството не е ограничена само на неговите теолошки варијации, туку се протега и на вклучување на локални обичаи и традиции. На пример, во Африка, христијанството се измешало со домородните верувања и практики, што довело до уникатни форми на африканското христијанство. Слично на тоа, во Латинска Америка, се интегрирало со домородните култури и добило посебни карактеристики.

Културната разновидност на христијанството е исто така производ на неговото глобално досегнување. Низ вековите, европскиот колонијализам и мисионерските напори го проширија христијанството во речиси секој агол од светот. Како резултат на тоа, религијата најде плодна почва во различни културни контексти, од Америка до Азија и Африка. Во овие региони, христијанството се поврзуваше со постојните системи на верување, што резултираше со богата таписерија од синкретички

практики и културни изрази. На пример, во Индија, христијанството се интегрираше со локалните хиндуистички и сикишки традиции, создавајќи уникатен христијански идентитет. Тврдењето на христијанството дека е најкултурно разновиден поглед на светот е поткрепено од неговото историско патување и глобален досег. Од своите скромни почетоци на Блискиот Исток, тоа еволуираше во религија што ги надминува културните граници, а воедно се приспособува и ги прифаќа различните културни контексти. Неговата богата разновидност од деноминации, традиции и синкретички практики сведочи за оваа извонредна разновидност. Културната разновидност на христијанството е доказ за неговата способност да им се обраќа на луѓе од сите култури и потекла, што го прави вистинска глобална вера.

Што точно е црквата? Сосема нов христијанин кој почнува да ја чита Библијата може првично да се најде збунет обидувајќи се да одговори на тоа прашање. На една страница, Исус вели дека ќе ја изгради својата црква и дека портите на пеколот нема да ја надвладаат (Матеј 16:18). Тој има намера црквата да биде нешто широко, составено од огромен број членови од целиот свет и да трае со векови. Потоа, неколку страници подоцна, Исус им кажува на учениците дека треба да се справат со нерешениот грев така што ќе го кажат „на црквата“ (Матеј 18:17). Црквата всушност е специфична група луѓе лоцирани на едно место. Свртувањето кон посланијата на Павле слично открива две различни употреби на зборот. Во еден момент, Павле зборува за „собирање како црква“, како да е собрание (1. Коринтјаните 11:18). Во следниот текст тој пишува дека „Бог поставил во црквата прво апостоли, второ пророци, трето учители“, како да е нешто многу поголемо (1. Кор. 12:28). На најосновно лексичко ниво, грчкиот збор *ekklesia*, што во англиските Библии е преведено како „црква“, значи собрание. Сепак, Светото писмо го користи зборот за да се однесува на два вида собранија: небесно и земно. Христијаните ги нарекуваат нив универзална црква и локална црква, соодветно.

Верниците „се приклучуваат“ кон универзалната црква преку тоа што стануваат христијани. На крајот на краиштата, спасението е заветно. Со новиот завет, Исус Христос обезбеди не само поединци, туку и народ за себе, а сето тоа го постигна преку својот живот, смрт и воскресение. Сепак, обединувајќи еден народ со себе, тој ги обедини и едни со други. Откако нè спаси по благодат, вели Павле, Бог „нè воскресна со Христос и нè постави со Него во небесните сфери во Христос Исус“ (Еф. 2:6; видете исто така Кол. 3:1, 3). Поради оваа причина, теолозите се однесуваат кон универзалната црква не само како кон небесно собрание, туку и како кон есхатолошки чин.

Секоја нација и царство поседува некаков начин да каже кои се нивните граѓани. Денес, земјите користат пасоши и граници. Древниот Израел користел и обрежување и почитување на саботата, знаци на Аврамскиот и Мојсеевиот завет, соодветно. Низ историјата на црквата, различни поединци и традиции ја нагласувале или универзалната или локалната црква. Во првите генерации по апостолите, акцентот со право паѓал на обете, барем како што се оценува според раните писма до црквите и нивните водачи од пастори како Климент Римски и Игнатиј. Документот од вториот век, Дидахи, истото тоа го сугерира, со двоен акцент на практичното работење на локалната црква и христијанската верност пошироко. Сепак, исто како што луѓето понекогаш ја префрлаат својата тежина од двете нозе на едната, така и списите на црковните отци кои се движат во третиот, четвртиот и петтиот век претставуваат растечки акцент на универзалната црква, иако во институционален облик. За ова имало историски причини. Се појавувале голем број теолошки ереси. Исто така, црквите се поделени околу тоа како да се однесуваат кон христијаните (и особено кон епископите) кои го негирале Христос во услови на прогонство, но потоа побарале повторно примање. Ваквите пастирски предизвици ги поттикнале сите, од Кипријан до Августин, да ја нагласат важноста на обединувањето со едната, света, апостолска и универзална црква. И единството со единствената вистинска универзална црква бара единство со вистинскиот епископ; а единството со вистинскиот значело единство со римскиот епископ или папата. Со други зборови, католичноста или универзалноста стана земна реалност исто колку и небесна. Таа припаѓаше на институционалните структури што формално ја поврзуваа глобалната црква – епископат што наводно води потекло од Петар и се центрира околу папата.

Протестантската реформација ќе го прекине овој модел нудејќи подуховна концепција за католичноста. И тие ја потврдија потребата од надворешни структури во животот на црквата, но исто така почнаа да прават разлика помеѓу видливата и невидливата црква. Тие тврдеа дека едно лице може да припаѓа на видливата црква, но не и на невидливата црква, или обратно, бидејќи спасението не се добива механички преку крштевање и евхаристија, туку само преку преродба и вера. Овој акцент на невидливата црква, тогаш, ефикасно ја претвори католичноста или универзалноста на црквата назад во духовен атрибут, а не во институционален. Со други зборови, универзалната црква ќе се докаже на Последниот ден како невидлива црква низ просторот и времето.

Сепак, најраните реформатори како Лутер, Калвин и Кранмер сè уште одржувале простор во своето размислување за институционална форма на единство

и католичност (универзалност). Нивните деноминации биле „конекциски“, што значи дека црквите биле формално и авторитативно поврзани една со друга. Според нив, таквата формална поврзаност била услов за единство, а со тоа и католичност. Оттука, тие ја третирале видливата црква како нешто што се состои од повеќе од локалната црква – собранието на луѓе што се собираат на едно место. Исто така, вклучувало поголеми црковни хиерархии, без разлика дали се презвитеријати или епископати. Оттука, тие ги нарекувале своите цркви „Англиканска црква“ или „Германска лутеранска црква“. Не е изненадувачки што нивните теологии ја нагласувале и разликата помеѓу видливата и невидливата црква исто толку, ако не и повеќе, отколку разликата помеѓу локалната и универзалната црква.

Сепак, во рок од неколку децении од реформацијата, анабаптистите, а на крајот и баптистите, поцелосно ќе го лоцираат единството на католичката или универзалната црква назад во небесата. Тие тврделе дека секоја црква треба да остане институционално независна и да се состои само од верници. Видливата црква на земјата, како што тврделе тие, е само локалната црква и само локалната црква – собраната, географски лоцирана конгрегација. Англиканската црква, би рекле тие, не е црква. Таа е парацрковна или административна структура што поврзува повеќе цркви заедно. Сепак, меѓу баптистичките групи, ризикот сега би бил целосно да се префрли тежината на телото на другата нога, каде што христијаните би го посветиле целото свое внимание на локалната црква, а малку на универзалната. Одредени видови баптистички цркви, како што се лендмаркистите од крајот на деветнаесеттиот и почетокот на дваесеттиот век, всушност би тврделе дека постои само локалната црква.

Многу почесто е функционалното отфрлање на универзалната црква меѓу комерцијално и маркетиншки настроените црковни водачи во црквите од крајот на дваесеттиот и почетокот на дваесет и првиот век. Ваквите цркви вербално ќе го потврдат постоењето на универзалната црква. Тие ќе го фалат Бога на христијаните низ светот во своите проповеди. Но, нивните самостојни црковни практики премногу често ја игнорираат универзалната црква. Пазарниот начин на размислување користи јазик на служење и методи кои ефикасно го промовираат идентитетот на сопствениот бренд на црквата, како ресторан за брза храна кој го промовира својот начин на подготовка на хамбургери. Ова има ефект, веројатно ненамерно, на спротивставување на црквите една против друга. На пример, изјавите за мисијата на црквата, кои се популарни во последните неколку децении, ги истакнуваат уникатните акценти на мисијата на црквата, како Исус да не ѝ дал на секоја црква

точно иста изјава за мисија (Матеј 28:18-20).

И овој акцент на она што е уникатно, наместо акцент на споделеното партнерство, одговара на работа одделно од другите цркви, а не заедно. Значи, кога зградата е полна, првиот инстинкт на црквата не е да основа друга црква. Наместо тоа, таа започнува втора служба. Црквите може да поканат пастори од други земји да ги посетат и да споделат молитвени барања на сцената, но нема да го сторат тоа со пастор од другата страна. Свкупно, начинот на размислување кој е претежно фокусиран на маркетинг и брендирање не подразбира спротивставување на други цркви, како што може да се случи кај рестораните за брза храна. Сепак, тоа значи дека блиските цркви се игнорираат едни со други. Уште полошо, тие ефикасно се поставија на огромно поле на непризнаена конкуренција, каде што најхаризматичните говорници со најдобро брендирање и програмирање ги оддалечуваат бројните луѓе од околните цркви.

Денешните христијани можеби не се согласуваат околу тоа дали Библијата има намера да воспостави институционално единство или поврзаност меѓу црквите. Но, секоја локална црква треба да ја сака универзалната црква преку љубов, партнерство и поддршка на други локални цркви, вклучувајќи ги и оние што се најблиски. Исто така, секоја деноминациска традиција треба да потврди дека христијаните мора да се приклучат кон локалните цркви бидејќи овие локални цркви се изрази на универзалната црква.

6. УЛОГАТА НА ХРИСТИЈАНСТВОТО ВО МИР И КОНФЛИКТ

Руската инвазија на Украина е првата верска војна во 21 век. На прв поглед, Русија и Украина се претежно источноправославни христијански земји. Сегашниот конфликт во Украина не е само за геополитички цели; тоа е и битка за религиозните идеали и симболи. Православната црква игра моќна улога во Русија и Украина, дури и ако малку луѓе во овој дел од светот редовно присуствуваат на божествената литургија. Источните Словени делат православна култура која датира од пред повеќе од еден милениум, кога кнезот на Русија бил крстен од византиски православни мисионери. Така се роди визијата за Света Русија, источнословенска визија за

христијанството, во која божествената убавина што ја осветлува Мајката Божја, исто така, го преобразува природниот свет и секој човечки однос.

Така, денес, Украинската православна црква – Киевска патријаршија (УПЦ-КП), Украинската православна црква – Московска патријаршија, Грчката католичка црква и Руската православна црква со седиште во Москва се сметаат себеси за легитимни наследници на кнезот Владимир и неговата визија за Света Русија. Грчките католици се потпираат на католичкото социјално учење за да повикаат на владеење на правото и демократските политички структури. УПЦ-КП го пронајде својот идентитет во украинскиот национализам. Дури и пред руската инвазија, таа собираше пари за украинската армија и ја благословуваше нејзината кампања против проруските сепаратисти во отцепените региони Донецк и Луганск. Војната во Украина е исто така битка помеѓу спротивставените визии за Светата Русија, наследството на кнезот Владимир и православието што го делат Русија и Украина.

До кој степен руската инвазија на Украина може да се смета за религиозна војна и какво би можело да биде нејзиното долгорочно влијание? Во религиозна смисла, три клучни карактеристики, имено интензитетот, човековата безбедност и појавата на нова светска гранка во христијанството, ја карактеризираат војната. Прво, конфликтите по Втората светска војна низ целиот свет покажаа дека кога е вклучена религијата, војните стануваат поинтензивни. Религиозните страсти и есхатолошките визии за материјалниот и духовниот свет имаат директна улога во поттикнувањето на насилството. Тесната вмешаност на религијата во предвидувањето на конфликтот меѓу Русија и Украина беше сумирана во статијата на претседателот Владимир Путин од 2021 година во која тој нагласи дека Русија и Украина се „ист историски и духовен простор“. Русите и Украинците беа претставени не само како исти луѓе, туку и како верници кои делат клучни религиозни личности и свети места, кои се фундаментални за нивниот посебен или заеднички идентитет и државни формации. Од почетокот на воената кампања, политичката идеологизација на религијата беше очигледна во напредувањето на Русија кон Киев, кој се смета не само за владин центар, туку и за клучно религиозно место.

Второ, во Источна Европа по Студената војна и поранешните советски држави, верските заедници играат клучна улога во ангажирањето на населението во неволја преку своите сопствени хуманитарни мрежи. Кога државите пропаѓаат, верските

заедници се меѓу првите што дејствуваат како обезбедувачи на човековата безбедност. Како што покажа конфликтот по 2014 година, ако војната меѓу Русија и Украина продолжи, Црквата, која е најдобро организирана во решавањето на прашањата за човековата безбедност на раселените популации и во тесна соработка со политичките власти, ќе привлече уште поголема поддршка од украинското население. Многу е веројатно дека националната Православна црква на Украина ќе продолжи да привлекува поголем број верници на штета на Црквата под јурисдикција на Москва. Трето, позиционирајќи се во конфликтот меѓу Московската и Вселенската патријаршија, православните свештеници надвор од Украина предложија, за прв пат, признавањето на автокефалноста на Руската православна црква да биде отповикано. Оваа одлука би била одговор не само на војната на Русија во Украина, туку и пошироко, поради начините на кои Московската патријаршија ја проектира светската геополитика на Кремљ.

Импликациите би можеле да доведат до тоа црквите да се воздржат од употреба на зборот „православен“ во нивната комуникација со Руската православна црква. Непосредната импликација би била дека христијанството, како светска религија, ќе биде уште поделено со стекнување нова гранка, имено римокатолицизам, протестантизам, источно православие и „христијански традиционализам“ за Руската црква и оние што го поддржуваат нејзиниот став во Украина. Православната црква на Украина на тој начин би ја заменила Руската православна црква во источниот православен свет, додека Московската патријаршија би се оддалечила подалеку од заедницата со другите цркви во воспоставувањето свои црковни јурисдикции низ целиот свет. Накратко, колку подолго трае конфликтот, толку поширока ќе биде религиозната вклученост.

Во наоѓањето дипломатско решение, украинските политички власти предложија мировниот состанок да се одржи во Ерусалим, покажувајќи дека религијата е клучна не само во обликувањето на конфликтите, туку и во наоѓањето решенија. Религиозната дипломатија останува неистражена патека, што би можела да обезбеди поддршка не само за луѓето во неволја, туку и за постигнување дипломатски консензус. Во мирното украинско предградие во близина на Мариупол, на пристаништето, се наоѓа црква во ренесансен стил со три полубарокни кули. Црквата е дом на иконата на Богородица Марија по која градот го добил името, при што грчкиот збор „Мариуполе“ буквално се преведува како „град на Марија“. Во

раните утрински часови на 24 февруари, руските сили постојано ја напаѓаа оваа православна црква во очигледен обид да го уништат овој вековен симбол на Киев, културата и духовноста. Нападот врз црквата истакна дека инвазијата на Путин не е само воен, економски или политички чин, туку целосен напад врз украинскиот идентитет. За христијаните што живеат на запад, „христијанството“ во формата што ја има во Русија би било речиси непрепознатливо.

Црковната хиерархија во Русија активно служи на идеолошките цели на владата, учејќи дека корумпираниот Запад, предводен од САД и Западна Европа, се стреми да го уништи „рускиот свет“ и сè што му е драго – вклучително и Руската православна црква. Според оваа идеологија, Западот капитулирал пред „либерализмот“, „глобализацијата“ и „христијанската фобија“ и со тоа претставува егзистенцијална закана за рускиот начин на живот. Во сегашниот конфликт, ставот е дека Западот, а не Русија, го нападна светиот културен центар на Киев, и дека руските трупи мора да го ослободат од продорите на западната култура.

За неколку години, вирулентната антизападна идеологија стана официјална линија на Руската православна црква. Делумно преку црквата, владините лидери – вклучувајќи го и Владимир Путин – ја убедија јавноста дека демократските реформи во западен стил ќе бидат штетни само за руското општество. Како реакција на целосното потчинување на руската црква кон руската држава, црковните заедници на Украина, Естонија и Молдавија решија да се одвојат. Не е изненадувачки што во ставовите на овие цркви, Руската православна црква се смета за близак на комунистичко-советскиот тоталитаризам што ја целеше претсоветската црква во 20 век.

Во Украина, руските православни свештеници од осумнаесет епархии – кои претставуваат повеќе од една третина од земјата – престанаа да го споменуваат врховниот патријарх Кирил за време на нивните богослужби, тврдејќи дека неговите изјави за војната, кои се чини дека ги обвинуваат внатрешните „зли сили“ во Украина, а не руската агресија, претставуваат премолчено одобрување на нападот. Четириесет теолози во Украина објавија дека одбивањето на патријархот Кирил да ја признае инвазијата на Украина е закана за православната христијанска традиција, бидејќи лажното учење ја дели црквата. Авторите на декларацијата го отфрлија концептот за ново руско царство, цар и божествена власт во Москва и ги охрабрија

црковните водачи да ја осудат „братоубиствената војна“. Исто како што беше во советската ера, црквата има шанса да биде клучен извор на спротивставување на злиот режим на Путин и окупацијата на Украина. Несомнено ќе бидат потребни невообичаени акти на храброст, засновани на вера и верба во црковната заедница. Сепак, како што христијаните покажаа низ историјата, токму овие очајни моменти честопати создаваат најмоќни прикази на храброст.

Поделбите меѓу учесниците во воените конфликти често се базираат на нивните различни идентитети или свест за нив. Религиозните поделби биле причина или подржувале многу конфликти: конфликти меѓу католичките христијани и муслиманите во Источен Тимор, Евреите и муслиманите на Блискиот Исток, протестантите и католиците во Северна Ирска, муслиманите и хиндусите во Кашмир и индиската држава Гуџарат (конфликти меѓу Индија и Пакистан), конфликти меѓу хиндусите и сиките во Индија, ексклузивноста на талибанците кон другите религии во Авганистан. Можеме да ги додадеме и воените конфликти во регионот на Големите Езера во Африка (Викторија и Тангањика – Руанда, Бурунди и Уганда) во кои свештенството исто така играло одредена улога, во таканаречениот Рог (Сомалиски Рог – Етиопјани, т. е. монофизитски христијани, против Еритрејци и Сомалијци муслимани), потоа во Шри Ланка (синхалски будисти и тамилски хиндуси), Чеченија (православни и муслимани), Брегот на Слоновата Коска и Судан (христијани и муслимани), како и во Косово и Либан. Карактеристиките на војната во Нагорно-Карабах (монофизитски христијани Ерменци и муслимански Азербејџанци) се особено интересни за нашата тема.

Кршењата на правото на слобода на вероисповед или верување, вклучително и во нивните најфлагрантни манифестации, без разлика дали се работи за злосторства против човештвото, воени злосторства или дури и геноцид, не се проблеми што останале во 2022 година или во минатото. Раните денови на 2023 година веќе покажуваат дека ваквите кршења продолжуваат. Ова е затоа што сторителите продолжуваат да уживаат неказливост, а исто така, и затоа што сè уште правиме малку, ако воопшто правиме, за да се справиме со двигателите на ваквите кршења и да дејствуваме за да ги спречиме. Како доказ за сето тоа во Авганистан религиозните или верски малцинства исчезнуваат. Многу членови на религиозни или верски малцинства беа евакуирани од Авганистан кога талибанците ја презедоа земјата во август 2021 година. Многу религиозни или верски малцинства, вклучувајќи

ги авганистанските христијани, Ахмади муслиманите, Бахаите и неверниците, мораа да избегаат бидејќи не можеа отворено да ги изразат своите верувања, бидејќи тоа значеше сигурна смрт, доколку ги откриеја талибанците. Оние што останаа мораа да се кријат. Религиозните малцинства како што се хазарските шиити се подложени на постојани напади, вклучително и бомбардирања на претежно хазарски области, училишта и места за богослужба. Во 2023 година, бидејќи ништо не е преземено за справување со сериозниот ризик, ситуацијата на Хазарите секојдневно се влошува, претставувајќи егзистенцијална закана за заедницата.

Во Ирак, над 2.700 жени и деца од Јазидите сè уште се водат како исчезнати откако беа киднапирани од Даеш од Синџар. Според извештаите, некои се во Сирија, некои во Турција. Досега, немало заеднички меѓународен напор за нивно лоцирање, спасување и повторно обединување со нивните семејства. Во Ирак до ден-денес, постојат закони кои се штетни за религиозните или верски малцинства и закони кои ги спречуваат жените и девојките од Јазидите и христијаните да видат правда за нивните киднапирања, ропство и сексуална злоупотреба. Геноцидот сè уште не е криминализиран во земјата. Во Мјанмар, војската, самиот сторител на геноцидот и злосторствата против човештвото кон Рохинџите, владее со земјата и го замолчува секој глас што изразува противење на нејзиното насилно владеење.

Муслиманите Рохинџи продолжуваат да бидат под закана сè додека војската е на власт. Во Нигерија, христијаните се цел на Боко Харам и други милиции, а нападите се движат од север, преку Средниот Појас, кон југот на земјата. Сторителите уживаат неказливост и поради тоа, многу е веројатно дека ќе се случат понатамошни злосторства. Во Кина, религиозните или верски заедници се под постојан напад. Злосторствата врз Ујгурите се сметаат за исполнување на законските дефиниции за геноцид и злосторства против човештвото. Се вели дека припадниците на Фалун Гонг се подложени на присилна трговија со органи. Христијаните, тибетските будисти и другите се подложени на строги ограничувања на нивните слободи и други притисоци што ги спречуваат да ја практикуваат својата вера.

Денес, Европа се соочува со криза на моралните, религиозните, па дури и цивилизациските вредности. Многумина зборуваат за моралната декаденција на Европа. Понатаму, европските земји постојано се соочуваат со политички кризи.

Европската Унија не ги исполни целосно очекувањата на своите земји членки. Исто така, постои голема резигнација и зголемен интензитет на евроскептицизмот во државите кои се кандидати за пристапување во Европската Унија. Ова особено се однесува на земјите од Западен Балкан, како што се Северна Македонија, Босна и Херцеговина и Србија. Етнорелигиозната мобилизација на граѓаните и политичките партии во државите е сè уште присутна. Во таа смисла, улогата на религијата се реализира во неколку насоки.

Ако религиозните чувства на верниците се злоупотребуваат или ако религиозните учења се брутално изопачени, тогаш религијата се става во улога на засилувач на етничките и политичките конфликти. Потоа се создава одредена илузија дека тоа се всушност религиозни конфликти. Кога ќе се анализира конфликтот меѓу украинските и руските владини сили и сепаратистите поддржани од Москва во источниот дел на земјата, станува многу потешко да се одделат вековните идеолошки и религиозни тензии од сегашниот политички и воен конфликт. Од друга страна, можеби најголемиот извор на социјални конфликти во современа Европа е тензијата и насилството во кое учествуваат луѓе од малцински групи од муслиманска култура и исламска вероисповед.

Како што истакнавме, се продлабочува јазот меѓу богатите и сиромашните и се поттикнува христијанскиот и исламскиот фундаментализам. Неоспорно е дека христијаните би можеле да се вратат на евангелијата за да го пронајдат во нив моделот по кој треба да живеат. Тој модел не ги враќа луѓето во светот на шумите, океаните и градовите, туку ги претставува како духовни суштества со материјално искуство. Луѓето не бараат само одговор на прашањето: „Кој сум јас од религиозна гледна точка?“, туку и на прашањето: „Кој е другиот?“, и не веруваат дека задоволството може да се постигне со воведување на разни уреди и апарати, туку тоа произлегува од искрен стремеж кон правда и грижа за другите.

Проблемот е што првобитното христијанство и ислам се фалсификувани и користени од политичката десница во европските држави. Тие го дефинираат општеството како органска национална, етничка и расна целина, која е првенствено ориентирана кон национални и патријархални вредности. Во случајот со Европа, поделбата на луѓето на „религиозни ние“ и „религиозни тие“; Европејци и неевропејци; верници и атеисти, раѓа насилство кое се темели на тоталитарно

разбирање на верата. Идејата дека Бог е еден, а верувањето во Него различно поставено во различни религии, може да доведе некои поединци, религиозни и политички организации до лажна претстава дека ние сме „ние“ затоа што не сме „тие“ и единствениот начин да останеме „ние“ е да ги истребиме „нив“. Поради ова, религиозниот ексклузивизам води кон насилна идеологија и религиозен екстремизам.

Кога зборуваме за религиозен плурализам, би сакал да се осврнам на разликите меѓу религиозните варијанти. Тие сведочат за постоењето на многу различни религии. Религиозен плурализам значи релативно мирен соживот и соработка на различни религии. Денес, во европските земји, верската слобода се толкува како едноставно постоење на едната до другата религија, без меѓусебен дијалог и средби. Средбата тука би била претежно насилна средба. Од сите универзалистички религии, христијанството, исламот и будизмот се покажаа како најсилни сили на глобализацијата во постмодерната ера. Ненадејниот и постојан демографски раст на бројот на муслиманите низ светот нè води до претпоставката дека исламот може да стане најсилната религија на глобализацијата. Од друга страна, фундаментализмот претставува еден вид одговор на предизвикот на глобализацијата. Идејата е да се воспостави морален систем на религиозни и традиционални културни вредности.

Најголемиот проблем на религиозниот фундаментализам и екстремизам е идејата дека само културните традиции на муслиманската цивилизација и шеријатскиот закон се прифатливи. Понатаму, религиозните институции, особено христијанските, се обидуваат да остварат поуниверзален пристап кон верниците од другите религии. Во овој поглед, религиозните заедници и групи се обидуваат практично да ги спроведат принципите на екуменизмот и неоекуменизмот, обидувајќи се да ги обединат верниците со различни конфесионални припадности. Наместо да започнат со нагласување на разликите, користејќи го овој принцип, религиозните институции ги нагласуваат заедничките верувања и религиозни вредности што треба да станат заеднички за целиот свет во глобалната ера. Спротивно на ексклузивноста на фундаментализмот, екуменизмот предлага план преку кој религиозната толеранција и дијалог би можеле да бидат водени од универзални религиозни вредности и морални норми.

Парадигматската вредност на исламот во контекст на европската, па дури и

светската глобализација е она што исламот (поради сопствените структурни разлики) го повикува за општите социоекономски, геополитички и културно-цивилизациски проблеми. Затоа, неговиот пристап е делумен, земајќи ги предвид спецификите на индивидуалните контексти. Исламот и муслиманите ја повикуваат Европа да ги решава општествените проблеми на посебен и супсидијарен начин, според обичаите и локалните институции на секоја земја поединечно. Европската политичка елита е должна да ја земе предвид културната или религиозната разновидност. Во спротивно, целиот европски морален поредок се третира како колективизам, стереотип и предрасуди. На овој начин, Европа е загрозувана, не како царинска и монетарна унија, туку како цивилизација, чија иднина е загрозувана. Кога се зборува за меѓурелигиозки, меѓуидеолошки и меѓукултурен дијалог, мора да се нагласи целокупната поврзаност и меѓузависност на човештвото. Секогаш мора да се земе предвид дека поширокото дејствување може да има глобални последици. Затоа е императив глобалниот дијалог да доведе до изградба на минимален етнички консензус. Таквата етика не смее да биде делумно заедничка; таа мора да биде глобална. Глобалната етика треба да користи јазик и симболи што се прифатливи за големите и универзални религии. Нејзиниот јазик треба да биде хуман, а не изведен од авторитетни религиозни книги. Ова значи дека треба да доаѓа одоздола, а не одозгора. Глобалната етичка декларација не треба да биде само антропоцентрична, туку и космоцентрична.

Поединците се идентификуваат со група што им дава чувство на припадност, самопочит и разликување од друга група. Ако членовите на групата веруваат дека се позитивно различни од друга група, се создава чувство на супериорност во однос на таа група. Во такви случаи, вклучените страни го перципираат конфликтот како единствено можно решение, во кое секоја страна се стреми да го одбрани или наметне својот идентитет на другата, најчесто со насилни методи. Религијата како воена идеологија го прави конфликтот подолг и поинтензивен, и токму тоа им е потребно на социјалните и политичките движења за да ги постигнат своите цели.

Во многу светски конфликти, религијата е злоупотребена за политички цели. Во политичкото насилство, нетолеранцијата и суровоста, религиите им даваат на конфликтите уште пострашен и позлокобен печат, додека сите религии се слични. Затоа, секоја религија се соочува со драматичен тест за својата веродостојност. Од религиите се очекува да одговорат за она што го направиле за мир, простување,

коегзистенција, толеранција и разбирање, колку им помогнале на осамените, болните и отфрлените, дали го кренале својот глас во корист на сиромашните, експлоатираните и обесправените. Политиката честопати ја користи религијата за да ја зголеми својата ефикасност во секуларните конфликти. Сепак, религијата не може да се исклучи од политиката, а таму каде што е направен обид за ова, се појавиле тоталитарни режими кои ја замениле религијата со сурогатни секуларни идеологии. Иако милиони луѓе ги загубиле своите животи низ вековите поради „погрешната“ религија, тие страдале подеднакво, ако не и повеќе, поради „погрешната“ секуларна идеологија, без разлика дали станува збор за нацизам или комунизам.

7. ХРИСТИЈАНСТВОТО И ВОЈНАТА

„Религиите не предизвикуваат војни, луѓето предизвикуваат.“ Оваа добронамерна фраза често се повторува во прогресивните и хуманистичките кругови. Но, кога ги гледаме денешните глобални конфликти (од Газа до Украина, преку Јемен, Иран, Мјанмар или Нигерија), станува невозможно да се игнорира улогата што ја игра религијата како симболично гориво, морално оправдување и двигател на колективниот идентитет. Бог е насекаде: во говорите на лидерите, во знамињата, во храмовите што ги благословуваат војниците, во џамиите и синагогите што молчат или дури аплаудираат кога се извршени злосторства. Иран е еден од најјасните примери на модерна теократија. Од Исламската револуција од 1979 година, иранскиот режим го користел шиитскиот ислам не само како внатрешна идеолошка основа, туку и како алатка за регионална експанзија. Велајат-е факих не е само правна структура. Тоа е доктрина што ја легитимира внатрешната репресија, контролата врз женскиот пол, цензурата и насилството врз дисидентите, особено атеистите, отпадниците и ЛГБТК+ лицата, кои се соочуваат со затвор, егзил или егзекуција.

На меѓународно ниво, Иран создаде теолошко-политичка оска со групи како Хезболах во Либан, шиитските милиции во Ирак, Хутите во Јемен и режимот на Асад во Сирија. Религијата тука станува средство за империјална амбиција, слично на доктрината на „Манифестна судбина“ што некогаш ја осветуваше американската територијална експанзија во име на божествената промисла. Во војната во Украина,

религијата се користи како пропагандна алатка од страна на Кремљ. Московската патријаршија отворено ја поддржа инвазијата, опишувајќи ја Украина како дел од Света Русија и благословувајќи ги трупите во име на крстоносна војна против Западот и неговата морална декаденција. Патријархот Кирил отиде дотаму што изјави дека на руските војници кои ќе загинат во битка ќе им бидат простени сите гревови. Така, оваа војна се води не само со тенкови и ракети, туку и со икони, темјан и проповеди.

Во меѓувреме, Украинската православна црква ги прекина врските со Москва, а многу Украинци бараат духовни патишта кои не се поврзани со клерикалниот национализам. Во Индија, владејачката БЦП промовираше агресивна форма на хиндуистички национализам (хиндута) што ги оправда погромите против муслиманите, линчувањата и наративот за културна супериорност длабоко испреплетен со државните политики. Во Мјанмар, будизмот, честопати стереотипизиран како мирен, беше искористен од војската како оружје за прогонување на муслиманското малцинство Рохинџа. Монаси како Ашин Вирату го благословија насилството како одбрана на националниот идентитет. Во Африка, групи како Боко Харам и Ал-Шабаб извршија злосторства во име на екстремистичка верзија на исламот, но не смееме да ја занемариме и улогата на евангелистичките цркви кои шират хомофобија, омраза и културна војна во името на Бога.

Во последниве месеци, јазикот околу ескалацијата на конфронтацијата помеѓу САД, Израел и Иран доби тон што треба да ги вознемири сите што се загрижени за глобалниот мир. Некои проповедници почнаа да го опишуваат конфликтот не само како геополитика или национална безбедност, туку како „света војна“. Одредени евангелистички проповедници во САД долго време ги толкуваат тензиите што го вклучуваат Израел преку апокалиптични или библиски наративи. Во овие толкувања, конфронтацијата со Иран понекогаш се претставува како дел од божествено предодредена борба меѓу доброто и злото. Во проповедите што се емитуваат онлајн и се засилуваат преку социјалните медиуми, војната се опишува како момент во кој верниците мора да застанат со Израел во битка што се смета за духовно последична – дури и води до „занес“. Кога таков јазик влегува во стратегиски дискурс, тој го трансформира политичкиот конфликт во нешто многу поопасно: војна исполнета со свето значење.

Историјата покажува дека откако војните ќе се сметаат за свети борби, компромисот станува речиси невозможен. Во политичките конфликти, барем теоретски, може да се преговара. Светите војни, пак, се перципираат како битки за

божествена вистина. Во таа рамка, преговорите се предавство. Овој феномен не е единствен за сегашната криза на Блискиот Исток. Религиозната легитимизација на војната постојано се појавуваше во современите конфликти. На почетокот на руската инвазија врз Украина, поглаварот на Руската православна црква, патријархот Кирил, ја формулираше војната во духовни термини. Во проповедите и јавните изјави, тој посочи дека конфликтот претставува метафизичка борба за моралната иднина на рускиот свет. Јазикот на духовното војување, културното прочистување и цивилизациската одбрана станаа испреплетени со политичко оправдување за воена акција. Кога религиозниот авторитет го осветува насилството, тој дава морален легитимитет на војувањето и го обесхрабрува несогласувањето меѓу верниците. Верските заедници кои инаку би се залагале за мир можат да се мобилизираат зад националистички или милитаристички агенди. Опасноста не е само реторичка. Кога војните се сакрализираат, се ризикува тие да станат неограничени конфликти, неограничени од граници или дипломатија.

Војната на САД и Израел против Иран е исто толку судир на конкурентски религиозни идеологии колку што е и судир на стратегиски интереси. За да се разбере зошто овие забелешки се важни и зошто оваа војна не може да се разбере низ чисто стратегиска призма, прво мора да се разбере што се случувало во западните христијански општества. Со децении, западните системи функционираше врз основа на секуларна премиса: религијата припаѓа строго во приватниот живот; државата е неутрална. Додека муслиманите претежно ја одржувале религијата како организациски принцип на семејството, правото и јавните работи, големи делови од христијанскиот Запад или целосно ја напуштиле религиозната практика или ја ограничиле на маргините на приватната побожност. Последиците, според гледиштето на конзервативните христијани, биле сериозни: ерозија на традиционалното семејство, намалување на стапката на наталитет, напредок на ултралибералната сексуална политика и општо повлекување на верата од јавниот и моралниот живот. Ова, особено, се токму областите каде што конзервативните христијани и муслиманите веројатно ќе најдат заедничка основа. Но, во рамките на конзервативната коалиција постои потешка, попроблематична струја. Христијанскиот национализам, за разлика од мејнстрим религиозниот конзерватизам, бара потчинување на сите други религии и културни системи на христијанската супремација во секој домен на политичко, правно и социјално постоење. Оваа идеологија е во силна корелација со белиот национализам, расизмот, антисемитизмот и исламофобијата.

За ваквите екстремни ционистички идеолози, Иран претставува духовна бариера за условите потребни за создавањето на Третиот храм и затоа мора да биде воено неутрализиран за да се исполнат библиските пророштва. Сопствената владејачка доктрина на Иран се темели на неговото посебно толкување на шиитската есхатологија. Во отсуство на Дванаесеттиот имам, кој е во окултација, врховниот авторитет мора да почива кај квалификуван исламски правник кој управува во негово име. Иранското раководство ја институционализираше идејата дека непопустливата борба против угнетувачките сили е света обврска. Според оваа рамка, стратегиското повлекување или дипломатското приспособување би било еднакво на пророчко предавство.

За време на војната меѓу Иран и Ирак во 1980-тите, Техеран ги галванизираше масите трансформирајќи го шиизмот во „света одбрана“, претставувајќи ја борбата како современ став во Кербала. Ова теолошко обликување подоцна ја оправда „напредната одбрана“ – стратегија за извоз на револуцијата за создавање посреднички мрежи низ целиот регион. Со ангажирање на противници во Ирак, Сирија, Либан или Газа, Исламската Република имаше за цел да се соочи со заканите во нивниот извор, држејќи ја воената конфронтација подалеку од иранската почва. Затоа, војната меѓу САД и Израел против Иран може да се толкува како религиозна исто колку и стратегиска. Во религиозна смисла, две цивилизациски идеологии се во директен структурен конфликт, секоја сметајќи го постоењето на другата во нејзината максималистичка форма како пречка за божествено санкциониран исход.

Ништо од ова не значи дека религијата неизбежно води кон војна. Напротив, религиозните традиции содржат некои од најмоќните етички учења на човештвото за мирот, правдата и сочувството. Верските заедници одиграле витална улога во процесите на помирување, хуманитарната акција и општествените движења за правда. Но, овие можности не се автоматски. Тие зависат од свесните избори на религиозните водачи, институциите и верниците. Ако религиозните актери дозволат нивните традиции да бидат мобилизирани во поддршка на политичкото насилство, тогаш религијата ќе стане дел од проблемот, а не од решението. Прашањето со кое се соочуваме денес е затоа и итно и непријатно. Во момент кога војните сè повеќе се опишуваат како свети борби, кога геополитичките конфликти се толкуваат преку религиозни наративи и кога исламофобијата и другите форми на религиозни предрасуди продолжуваат да се шират, мора да се запрашаме: Како религиите

навистина се сили за мир?

Руската инвазија на Украина е првата верска војна во 21 век. На прв поглед, Русија и Украина се претежно источноправославни христијански земји. Тековниот конфликт во Украина не се однесува само на политиката; тоа е и битка за религиозните идеали и симболи. Православната црква игра моќна улога во Русија и Украина, дури и ако малку луѓе во овој дел од светот редовно присуствуваат на божествената литургија. До кој степен руската инвазија на Украина може да се гледа како верска војна и какво може да биде нејзиното долгорочно влијание? Во религиозна смисла, три клучни карактеристики, а тоа се интензитетот, човековата безбедност и појавата на нова светска гранка во христијанството, ја карактеризираат војната.

Прво, конфликтите по Втората светска војна низ светот покажаа дека кога е вклучена религијата, војните стануваат поинтензивни. Верските страсти и есхатолошките визии за материјалниот и духовниот свет имаат директна улога во поттикнувањето насилство. Близката вклученост на религијата во предвидувањето на руско-украинскиот конфликт беше сумирана во написот на претседателот Владимир Путин од 2021 година, во кој тој истакна дека Русија и Украина се „ист историски и духовен простор“. Русите и Украинците беа претставени не само како исти луѓе, туку и како заеднички клучни религиозни фигури и свети места, од кои сите се основни за нивниот одделен или заеднички идентитет и државни формации. Од почетокот на воената кампања, политичката идеологизација на религијата беше очигледна во напредокот на Русија кон Киев, сфатен не само како владин центар, туку и како клучно религиозно место.

Второ, во Источна Европа по Студената војна и поранешните советски држави, верските заедници играат клучна улога во ангажирањето со населението кое има потреба преку нивните сопствени хуманитарни мрежи. Кога државите пропаѓаат, верските заедници се меѓу првите кои дејствуваат како обезбедувачи на човековата безбедност. Многу е веројатно дека националната Православна црква на Украина ќе продолжи да привлекува поголем број верници на штета на Црквата под јурисдикција на Москва. Трето, позиционирајќи се во конфликтот меѓу Московската и Вселенската патријаршија, православното свештенство надвор од Украина предложи, за прв пат, да се укине автокефалното признавање на Руската православна црква. Оваа одлука би била одговор не само на руската војна во Украина, туку и пошироко поради начините на кои Московската патријаршија ја проектира светската геополитика на Кремљ.

За христијаните кои живеат на запад, „христијанството“ во формата што ја има во Русија би било речиси многу препознатливо. Црковната хиерархија во Русија активно им служи на идеолошките цели на владата, поучувајќи дека корумпираниот Запад, предводен од Соединетите Држави и Западна Европа, се обидува да го уништи „рускиот свет“ и сето она што го сака – вклучително и Руската православна црква. Според оваа идеологија, Западот капитулирал пред „либерализмот“, „глобализацијата“ и „христијанската фобија“, и на тој начин претставува егзистенцијална закана за рускиот начин на живот. Во сегашниот конфликт, гледиштето е дека Западот, а не Русија, го нападна светиот културен центар на Киев и руските трупи мора да го ослободат од продорите на западната култура.

За неколку години, вирулентната антизападна идеологија стана официјална линија на Руската православна црква. Делумно преку црквата владините лидери – вклучително и Владимир Путин – ја убедија јавноста дека демократските реформи во западен стил ќе бидат само штетни за руското општество. Како реакција на целосното потчинување на Руската православна црква на руската држава, црковните општини на Украина, Естонија и Молдавија решија да се разделат. Не е изненадувачки што во главите на овие цркви, Руската православна црква се смета за близнак на комунистичко-советскиот тоталитаризам кој ја целеше претсоветската црква во 20 век.

Во Украина, руските православни свештеници од осумнаесет епархии – кои претставуваат повеќе од една третина од земјата – престанаа да го споменуваат врховниот патријарх Кирил за време на нивните богослужби, тврдејќи дека неговите изјави за војната, кои се чини дека ги обвинуваат внатрешните „зли сили“ во Украина, а не руската агресија, значат премолчено одобрување на нападот. Четириесет теолози во Украина објавија дека одбивањето на патријархот Кирил да ја признае инвазијата на Украина е закана за православната христијанска традиција бидејќи лажното учење ја дели Црквата. Авторите на декларацијата го отфрлија концептот на ново руско царство, цар и божествена власт во Москва и ги охрабрија црковните водачи да ја осудат „братоубиствената војна“. Исто како што беше за време на советската ера, црквата има шанса да биде клучен извор на противење на лошиот режим на Путин и окупацијата на Украина. Несомнено ќе бидат потребни невообичаени акти на храброст, втемелени во верата и верувањето во црковната заедница. Меѓутоа, како што покажале христијаните низ историјата, токму овие очајни моменти честопати ги произведуваат најмоќните прикази на храброст.

8. УЛОГАТА НА МАЛИТЕ ВЕРСКИ ЗАЕДНИЦИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

8.1. Позиција во македонското современо општество

Кризите со кои се соочува македонското општество во последно време придонесуваат за зголемување на бројот на конвертити. Огромните структурни промени проследени со радикална промена на статусот нудат можности за специфични компензатори, пропагирани од помалите верски заедници. Тука се додава и недостатокот на интерес од страна на Македонската православна црква – Охридска архиепископија, Јустинијана прима (МПЦ-ОА) за решавање на проблемите со кои се соочуваат верниците. МПЦ-ОА, како најголема македонска верска организација, е многу зафатена со сопствените проблеми, како што е нејзиниот статус во православната екумена, како и со внатрешните конфликти кои некако ја оддалечуваат од проблемите од кои страдаат нејзините верници. Во Северна Македонија постојат етнички заедници ранливи на расна дискриминација, како што се Ромите. Оваа заедница сè уште се соочува со различни предизвици во споредба со сите други етнички групи во земјата. Во овој случај, постои и расна компонента во нивната дефиниција како група. Поради тоа, дел од Ромите се конвертираат во Јеховини сведоци и други малцински верски групи. Република Северна Македонија се соочува со проблем на затворање на малите култури (органски култури). Во прашање се култури кои постојано се судираат и се соочуваат со недоразбирања, особено со доминантната култура во земјата. Во принцип, овие конфликти се решаваат преку еуфоријата на затворање, делејќи ги субјектите на „религиозни наши“ и „религиозни нивни“, знаејќи однапред кои се.

Поради сето погоре наведено, малцинските религиозни групи се дискриминирани и немаат еднакви можности во земјата. Поради тоа, членовите на одредени маргинализирани религиозни групи се речиси социјално исклучени. Тоа многу лесно може да доведе до дискриминација врз основа на религиозна основа. Социјалната кохезија подразбира способност на општеството да обезбеди

благосостојба на сите свои членови, да ги минимизира нееднаквостите и да избегне поделби. Клучни аспекти на социјалната кохезија се: чувството на припадност кон заедницата; перцепцијата дека општеството е праведно; желбата и волјата за учество во јавниот и политичкиот живот; позитивниот став кон маргинализираните религиозни групи и оние групи кои не се дел од доминантната религија во општеството.

Исто така, главните елементи на социјалната кохезија се: чувството на верска припадност што подразбира заеднички вредности; идентификација со локалната заедница и доверба во институциите на локалната самоуправа; чувството за социјална правда и еднаквост што, меѓу другото, подразбира евалуација на јавните политики од страна на граѓаните; чувство и желба за активно учество во јавниот и политичкиот живот на државата. Вредности на социјална кохезија се: чувство на задоволство од квалитетот на животот и позитивен став кон перспективите за подобар живот. Од гледна точка на граѓаните, социјалната кохезија значи дека сите граѓани, без оглед на нивната верска припадност, лични карактеристики и ориентации, имаат: еднаков пристап до правата загарантирани со закон; еднаков пристап до ресурсите на општеството, како што се пазарот на трудот, образованието, здравството, социјалната заштита, културата итн. Тие можат рамноправно да учествуваат во донесувањето одлуки, да придонесат за развојот и благосостојбата на општеството и можат да ги развијат своите потенцијали и да живеат со достоинство.

Во Северна Македонија, постојат религиозни заедници кои се ранливи на расна дискриминација, како што се Ромите. Оваа заедница сè уште се соочува со различни предизвици во споредба со сите други етнички групи во земјата. Во овој случај, постои и расна компонента во нивната дефиниција како група. Начинот на кој другите ја перципираат води кон расна дискриминација. Второ, поради историјата на дискриминација на исклучување и маргинализација, тие се соочуваат со одреден сет на социоекономски и политички предизвици. Како резултат на спроведувањето на бројни активности на национално ниво, како и активности поддржани од бројни донатори, постигнат е значителен напредок во однос на вклучувањето на Ромите во образованието, но остануваат бројни предизвици во однос на дискриминацијата во основните услуги за социјална заштита, домување, здравство, како и повеќекратна дискриминација на жените Ромки.

Визијата за оваа област, врз основа на јасна процена на она што е направено досега и приоритетите, се очекува да биде обезбедена од новата Стратегија за Ромите. Северна Македонија се соочува со проблемот на затворање на органските култури. Во прашање се култури и религии кои постојано се судираат и се соочуваат со недоразбирања, особено со доминантната култура и религија во земјата. Во принцип, овие конфликти се решаваат преку еуфоријата на затворање, делејќи ги субјектите на „религиозни наши“ и „религиозни нивни“, знаејќи однапред кои се тие. Поради сето погоре наведено, постојат етно-религиозни групи кои се дискриминирани и немаат еднакви можности во Македонија. Поради тоа, членовите на одредени маргинализирани религиозни групи се речиси социјално исклучени во Македонија. Сето погоре наведено многу лесно може да доведе до дискриминација врз основа на религиозна основа.

Зошто ни е потребна Стратегија за едно општество и интеркултурализам? Потребата за оваа стратегија во Северна Македонија произлезе од широко распространетите процени дека државата функционира преку поделени и одвоени општества. Примарна оска на таа поделба е етничката припадност и религиозноста. Таа поделба е забележана од многу меѓународни организации и нивните тела, вклучувајќи ја Европската комисија, Советодавниот комитет на Рамковната конвенција за национални малцинства, како и други механизми за следење на Советот на Европа и Обединетите нации, но и во анализите спроведени на национално ниво. На пример, во мислењето на Советодавниот комитет на Рамковната конвенција за заштита на националните и верските малцинства на Советот на Европа итно се препорачува државата да ги преземе сите потребни мерки за изградба на интегрирано општество кое цврсто се темели на владеењето на правото, заштитата на човековите права, вклучувајќи ги и правата на малцинствата, почитувањето на верската различност, како и да ја отфрли ексклузивистичката етно-религиозна политика што дополнително го зајакнува формирањето на паралелни општества.

Второ, покрај етничката припадност и религиозноста како оска на поделба на македонското општество, оваа стратегија ги зема предвид и еднаквоста и недискриминацијата како еден од своите основни принципи. Овој пристап е во согласност со предусловите за реализација на интеркултурализмот според Советот на Европа, кои вклучуваат: човекови права; демократија и владеење на правото;

еднакво достоинство и меѓусебно почитување; верска еднаквост; надминување на бариерите што го спречуваат интеркултурниот дијалог и земање предвид на религиозната димензија. Оваа стратегија го гледа интеркултурализмот како одговор на предизвиците на македонското општество опишани погоре. Во меѓународен контекст, интеркултурализмот го води Советот на Европа како организација посветена на заштитата на човековите права. Во 2008 година оваа организација ја објави Белата книга за интеркултурен дијалог, според која „предизвикот на заедничкото живеење во разновидно општество може да се надмине само ако можеме да живееме заедно со достоинство и како еднакви поединци“.

Според истиот документ, меѓукултурниот дијалог се однесува на отворена и достоинствена размена на мислења меѓу поединци, групи од различно етничко, културно, религиозно и јазично потекло и наследство врз основа на меѓусебно разбирање и почитување. Истовремено со овој документ, Европската комисија ја прогласи 2008 година за година на интеркултурниот дијалог. Генерално, во многу документи на Европската Унија и Советот на Европа, интеркултурализмот е поврзан со вредности како што се човековите права, демократијата, културата на мир и религиозниот дијалог, како и европскиот идентитет. Во најголема мера, интеркултурализмот е пристап од кој се очекува да надмине некои од недостатоците на мултикултурализмот. Мултикултурализмот е повеќе засегнат со принципите, прописите и политиките во мултикултурното општество кои формално го признаваат и потврдуваат постоењето на религиозната различност и малите религиозни заедници, ги воспоставуваат и гарантираат нивните права, еднаков статус и соодветна заштита.

Неговата централна цел е да создаде услови за коегзистенција и соработка на сите одделни заедници и поединци што им припаѓаат, како и да ја стимулира заштитата и развојот на нивните одделни култури и религии. Интеркултурализмот, покрај вклучувањето на претходно изразените постулати на мултикултурализмот, посветува посебно внимание на испреплетеното постоење на посебните религиозни заедници, нивните заеднички интереси и активности што водат до нови практики и култури во контекст на постојаната еволуција на културите и заедничкото постоење во сите сфери на современите разновидни општества. Централната цел на интеркултурализмот е да овозможи преплетување, соработка и активен заеднички (со)живот, имајќи предвид дека во ваквите процеси одделните култури и идентитети

постојано се развиваат и трансформираат и можат да доведат до создавање и развој на нови. Според Бут, интеркултурализмот е пристап чија задача е да развива кохезивни граѓански општества преку трансформација на еднодимензионални во повеќедимензионални религиозни идентитети и преку развој на заеднички вредносен систем и јавна култура. Предностите што го карактеризираат овој пристап се интеракцијата и религиозниот дијалог и соработка, стремејќи се кон заедништво и силна социјална кохезија.

Македонското општество веќе триесет години упорно работи на сопственото распаѓање. Наоѓајќи се помеѓу две крајности, оние декларираните и оние имплементирани, успеа да се стратификува и подели на сите можни нивоа. Од ова произлегува дека општеството ги изгубило своите поврзувачки и кохезивни сили и како такво повеќе не може да произведува институции што можат доволно да ја објаснат реалноста од која потекнува и во која постои. Тоа го оневозможува напорот да се дефинира општеството како конзистентен систем што произведува значења и религиозни вредности. Ова особено важи за областа на општествениот развој, од која религијата е најважниот и највидливиот дел. Во таква ситуација, не може, а да не се зборува за движекната сила на секое општество и секоја промена во него – кризата, сфатена како пресвртница кон промена преку донесување важни и тешки одлуки. Поради ова, секоја следна одлука мора да го земе предвид напорот општеството повторно да почне да размислува низ призмата на својот интегритет преку концептот и стратегијата на „еднакви можности за сите“, бидејќи не постои друга форма и организација на општеството од онаа на неговата целовитост.

Со поставувањето на ваква стратегиска цел, потребно е да се започне со критичко размислување на сегашното општество преку детална анализа и процена на неговата состојба. Земајќи ги предвид претходните напори за дефинирање на македонското општество како мултикултурно, а оттука и пристапот кон концептот на мултикултурализам како постоење и поддршка на постоењето на неколку различни религиозни или етнички групи во рамките на општеството без тие да развиваат и негуваат соодветни врски и сврзни ткива, овој концепт стана фундаментална причина за поделбата на македонското општество. Повикувајќи се на правата, пред сè, на религиозните групи, се постигна ситуација на еден вид паралелизам во општеството. Тоа покажа дека општеството се движи во насока на поддршка и градење два различни контексти во кои не се воспоставуваат меѓусебни врски. Така,

идејата за практикување на концептот на мултикултурализам (како стратегиски концепт) е заменета со практиката на етнокултурализам и бикултурализам, односно доминантно финансирање на членовите и симпатизерите на владејачките политички партии.

Сепак, клучен елемент во оваа Национална стратегија, а како вовед во третата рамка за јавни политики, е стратегиската насока и приоритет за транзицијата „од мултикултурен кон интеркултурен“. Таа само ја поставува почетната рамка за воведување на интеркултурализмот наместо претходниот концепт на мултикултурализам. Националната стратегија децидно ја дефинира рамката на интеркултурализмот како стратегија која се залага за интеркултуралност, а не за мултикултурализам. Разликите треба да бидат поттик за градење интеркултурно општество во кое ќе се негува заедништво, дијалог и хармонично преплетување меѓу религиите. Интеркултурните односи подразбираат длабоко почитување и разбирање за сите култури. Интеркултурната комуникација значи размена на идеи, програми и културни норми, создавајќи врски што не можат лесно да се раскинат. Во интеркултурното општество, никој не останува непроменет затоа што луѓето од различни религии учат едни од други.

Нивното менување значи и менување на состојбата кон подобро разбирање и соработка. Најдинамичните аспекти на современата култура, а такви примери веќе има во нашата земја, произлегуваат токму од блиските врски, искуствата, инспирацијата и преплетувањето меѓу различните религии. Во таа насока, интеркултурализмот не треба да се гледа како замена за мултикултурализмот, туку како ново ниво во културните односи. Интеркултуралноста не е замена за етничкото, не е нужно преживување, туку е – градење. Во напорите да се најде излез од кризата на модерноста и модернизацијата, а врз основа на сопствените искуства, културите и религиите во Северна Македонија се наоѓаат на сериозна и реална раскрсница. Оттука, и имајќи предвид дека културата е секогаш пред своето време, очекувано е проективноста во идејата за „едно општество за сите“ спроведена преку концептот на интеркултурализам да претставува сериозен предизвик не само за македонското, туку и за секое друго општество. Согледувајќи ги недостатоците и неуспехот, а особено незадоволството од концептот на мултикултурализам, новиот концепт на интеркултурализам е уште еден обид, како јавна културна политика, во кој би се

исполниле предусловите за развој на нова општествена стратегија за новите општествени цели, односно за нов проект.

8.2. Придонесот на Македонците муслимани како малцинска религиозна група во современото македонско општество

Нацијата и религијата во модерното време не се контрадикторни концепции, но не се ни целосно соодветни. Религиозниот идентитет бил главен одлучувачки фактор во некои претходни времиња кога етничкиот идентитет потекнувал од религиозниот, особено во Отоманската Империја под „милет-системот“. Во македонскиот случај, низ историјата, одредувачките фактори на идентитетот биле јазичната и религиозната припадност. Кога станува збор за религиозниот фактор, денес политиките за дезинтеграција на македонскиот народ врз религиозен принцип се толку интензивирани што дури влијаат и врз политиките за дезинтеграција на самиот македонски етникум. Со тоа, постои еден вид интрамакедонски „милет-систем“ на македонски конфесионални идентитети: македонски православни христијани, македонски муслимани, македонски католици и македонски протестанти.

Покрај тоа, во националната структура на македонскиот народ постои цел спектар мали конфесионално-етнички заедници и религиозни групи: албанска муслиманска и албанска христијанска (католичка, православна) заедница, турска муслиманска заедница, босанска муслиманска заедница, ромска муслиманска заедница, еврејска религиозна и етничка заедница, влашка христијанска заедница, српска православна христијанска заедница. Треба да се нагласи овде дека постои разлика помеѓу јазичниот фактор и религиозниот фактор во Република Северна Македонија. Во рамките на јазичната заедница на македонските јазици постојат неколку конфесионални заедници, но јазичната заедница е поопшта категорија од религиозно-културната. Македонската нација подразбира многу јазични и религиозни заедници. Во традиционална смисла на зборот, македонската нација е составена од неколку етнокултурни и религиозно-културни заедници.

Се чини дека со текот на времето религиозниот идентитет, конфесионалните традиции и религиозниот етички кодекс генерираат специфични супкултурни формации. Денес тие го претставуваат богатството на македонската нација. Сепак, се чини дека јазикот и религијата се трансформирале во разделувачки, дезинтегративни фактори за одделните етнички заедници и групи во рамките на оваа нација со трансетнички, граѓански и цивилизациски идентитет. Покрај тоа, самиот концепт на овој национален идентитет е релативизиран бидејќи неговите традиционални доминантни и конструктивни фактори на идентитет се минимизирани и маргинализирани. Денес можеме да зборуваме повеќе за доминантните фактори на дезидентификација на оваа нација отколку за факторите на нејзината идентификација.

Самиот чин на отворање на прашањето за автентичноста на идентитетот подига низа други потпрашања кои се придружени со внатрешни поделби меѓу Македонците со исламска вероисповед. Пред неколку години, овој чин охрабри некои политички и научни структури, во согласност со одредени структури на моќ, да бараат решение за статусот на Македонците со исламска вероисповед во опцијата за легализација на нивниот идентитет. Ова ги поттикна Македонците со исламска вероисповед, главно од Струшкиот Регион, да бараат уставна легитимација на нивниот религиозно-културен идентитет како етнички. Неодамнешните искуства со улогата на религиозниот фактор во одредувањето на идентитетите во поширокиот Балкански Регион (на пример, во Босна и Херцеговина) исто така беа во прилог на овие опции, како и геополитичките стратегии во однос на Балканскиот Регион и, во извесна смисла, во однос на „македонското прашање“ воопшто.

Така, со текот на времето, заедницата на Македонци со исламска вероисповед покажа тенденција кон автономија и етничка самосвест, особено нагласена во услови на нејзино занемарување, маргинализација и негирање. Оваа констелација предизвика одреден отпор кај Македонците со исламска вероисповед кон владејачките уставни, политички и научни класификации на македонскиот идентитетски плурализам и кон македонскиот национален центризам. Затоа, во последните 25 години кај Македонците со исламска вероисповед се генерира одреден идентитет на отпор и потреба за самоопределување, а со тоа и одредена нестабилност или варијабилност на нивниот етнички статус. Значи, денес се соочуваме со одредена контрадикција: од една страна, посебноста на оваа

религиозно-културна заедница не беше доволно голема за да се одвои од македонскиот етнонационален ентитет и да се спротивстави на македонскиот идентитет, но од друга страна, ги артикулираше своите специфични карактеристики во локалната средина, пред сè, религиозната карактеристика и нејзините поврзани културни маркери, поради фактот што мнозинството Македонци беа православни христијани.

Официјалното идентификување на Македонците со исламска вероисповед е многу чувствително прашање бидејќи повлекува низа последици за нивниот јазичен и етнички идентитет, но и за нивното постоење и опстанок. Еве накратко само некои од овие системски последици: регистрирани се случаи на принудување на македонски ученици со мајчин јазик македонски да учат на турски и на албански јазик во основните училишта; регистрирани се случаи на Македонци кои се изјаснуваат како Турци или Албанци под разни форми на принуда (со примена на правни, политички и други мерки); има отпуштања на наставници по Македонски јазик во областите населени со Македонци со исламска вероисповед; има зголемена миграција на Македонци од верски и етнички мешани области, како на православни Македонци, така и на Македонци со исламска вероисповед; се поттикнуваат негативни стереотипи за Македонците муслимани меѓу самите Македонци. Денес, постои поизразена манифестација на религиозните радикализми на локално, регионално и глобално ниво, па затоа Балканот не е ниту изолиран, ниту отпорен на ваквите тенденции и политики.

Ваквата општествено-политичка и развојна средина ја прави методологијата на религиозните преобраќања актуелна, оставајќи немерливи последици врз миграциското, демографското и геостратегиското реструктурирање, односно врз наследената мапа на религиозни, етнички, па дури и државни идентитети. Оваа констелација на регионално и глобално ниво се одразува и врз македонските услови, па со недостаток на стратегиска анализа и превентивни мерки, Република Северна Македонија може да се соочи со сериозно нарушување на рамнотежата помеѓу наследените, постојните и новите религиозни и етнички идентитети, а преку нив и на некои елементи од државните институции. За да се спречат негативните последици, да се спречи понатамошното распаѓање на македонскиот национален ентитет и да се даде цивилизиран и хуман одговор на обидите за сецесија на македонскиот народ врз етнички принципи, неопходни се државни мерки: стратегии за заштита на

духовното, јазичното и материјалното наследство на Македонците со исламска религија; стратегии за меѓурелигиска комуникација меѓу сите Македонци, политики за посоодветна социјална и институционална интеграција на Македонците со исламска религија и стимулирање на образовните, културните, економските и развојните политики.

Овие стратегии треба да ги откријат и адресираат политиките што генерираат социјални, комуникациски, економски, коегзистенцијални, религиозни и други причини за маргинализација и стигматизација на заедницата на Македонците со исламска вероисповед во Република Северна Македонија. Македонците со исламска вероисповед се дел од македонскиот општествен, културен и религиозен ентитет и затоа треба да бидат препознаени како специфична културно-религиозна заедница во рамките на македонскиот народ и за нив треба да се артикулираат соодветни развојни и интегративни политики. Доколку продолжат да отсуствуваат стимулативни политики за развој и интеграција, не е исклучено да се случи сецесија на нивниот идентитет со низа други последици во однос на целовитоста и интегритетот на македонскиот народ и националните институции.

Самоопределувањето на поединецот и на верските и културните заедници не е апсолутно, исто како што официјалната идентификација не смее да биде ригидна и нечувствителна. Исклучувањето води кон дезинтеграција и апсурдна социјална стратификација, додека рационалниот пристап ги помирува екстремните и радикални толкувања на идентитетот и создава услови за подлабоко разбирање и раст на македонскиот народ, а не само на македонскиот етникум. Во постарите векови на политеизам во помалите етнички и племенски заедници, по правило, религиозниот идентитет бил тесно поврзан со етничкиот идентитет. Монотеистичките религии се ориентирани кон поголеми популации и кон различни етнички матрици, тие се инвазивни и доминантни, па затоа ја раскинуваат монолитната врска помеѓу етникумите и конфесијата. Источното Римско (Византиско) Царство направило пресвртница во насока на конституирање на нацијата како надетнички концепт и конфесијата како меѓуетничка категорија.

Слично се случило и во Западното Римско Царство. Од 11 век, од една страна, доминантна улога имало православното христијанство, а од друга страна католичкото христијанство. Неколку векови претходно, христијанството било неподелено, а христијанскиот сојуз управуван, воспоставен со потиснување на

паганскиот политеистички систем. Како што се зајакнувала улогата на исламската конфесија, се случувале внатрешни поделби и преобраќања, па државата дозволувала истовремено постоење на обете религиозни матрици, како и на други традиционални и некои нови конфесии. Како по правило, на исламската религиозна матрица и практика кај Македонците ѝ претходела христијанската. Христијанските верски заедници се постари и згора на тоа, во минатото, на почетокот на исламизацијата, тие не биле механички и автоматски потиснувани, туку преживеале како дел од духовното наследство и традиција, па и покрај новите исламски култови и обичаи, постарите христијански биле почитувани. Конверзијата е чин на замена на еден религиозен код со друг, преименување на исламизацијата во туркизација, но се постигнува со резерва, бидејќи духовната и колективната меморија е суптилна, отпорна и трајна. Затоа, може да се случи и на поуниверзално ниво да се создаде меѓурелигиска симбиоза, духовен религиозен палимпсест кој се стреми кон сублимација на симболите и ритуалите од минатото и од сегашната реалност. Значи, често среќаваме метаморфози или трансформации на религиозните системи, а не ригидна замена на еден систем со друг. Понекогаш разликите во толкувањето на религиозните доктрини се подрастични во рамките на една религија отколку помеѓу две религии.

Ретроспективната рефлексивна на минатото покажува дека зад секоја голема религиозна, филозофска, етичка и ритуална матрица стои некоја постара, сè додека не се стигне до некои од древните цивилизации кои биле регулирани од преконцептуалниот поглед на светот. Религијата подразбира институции и политичка димензија. Претрелигиозните цивилизации имале висока чувствителност кон природата и кон хармонијата помеѓу физичкото и духовното, помеѓу материјата и енергијата, помеѓу симболичното и реалното. Затоа, тие биле покреативни, поинвентивни и послободни цивилизации. Колку подлабоко се навлегува во минатото и историјата, толку се стигнува поблиску до архетипските обрасци на светот и на хармонијата. Можеби затоа денес треба да се потсетиме на овие архетипски форми на човечност, љубов, добрина, правда и слобода, со цел да се спречат нови цивилизациски и религиозни конфликти.

Во оваа смисла, религиозниот идентитет не треба да биде приоритет и единствен легитимирачки критериум на колективните идентитети, ниту пак, треба да биде клучна развојна и геополитичка стратегија. Религиозниот радикализам е

подложен на манипулации и конфликти. Не е доволно само декларативно да се нагласи потребата од меѓурелигиски дијалог и коегзистенција во медиумите, туку е потребна интеграција на религиозната другост во една похумана, поправедна и послободна цивилизација. Општествениот развој е порелаксиран кога религиозните практики се дел од загарантираните човечки, лични и интимни права, кога религиозната семиотика е подискретна и кога се воспоставува суштински меѓукултурен дијалог меѓу луѓето и заедниците.

Денес, во Северна Македонија (каде што многу различни религиозни и владејачки системи се менувале низ вековите и каде што религиите честопати се трансформирале, а не се негирале едни со други), мапата на религиозната разновидност се доживува и како форма на богат духовен и културен палимпсест што поврзува и памети, наместо да раздвојува и заборава. И конечно, модерната цивилизација не смее да ја маргинализира улогата на секуларизмот, ниту да ја заменува државноста со црковно-религиозни институции. Современата цивилизација е соочена со големо искушение, или да продолжи со продлабочувањето на религиозните расколи и со зголемувањето на улогата на религиозните институции и фактори или да се врати на позициите на секуларните стратегии за развој. Научните и непристрасни умови на светот, како и во Република Северна Македонија, треба да нè потсетат дека секуларизмот го прави тоа. Истражувачите би сакале да повторат дека понекогаш разликите во толкувањето на религиозните доктрини во рамките на една религија се подрастични отколку меѓу две религии.

Секуларната филозофија ги штити државните, граѓанските и националните интереси од религиозни атавизми и конфликти. Во оваа смисла, добро е да се спроведат ригорозни научни истражувања за компаративна студија на културните карактеристики на Македонците со исламска религија преку официјалните истражувачки институции во Република Северна Македонија. Постои потреба од добро осмислени инклузивни проекти за социјална, образовна, економска и политичка кохезија на Македонците без оглед на нивниот религиозен идентитет. Отсуството на секуларни стратегии во современата независна Република Северна Македонија стимулира фрагментација на македонскиот народ, охрабрува нови форми на етнички, религиозни и јазични преобраќања на Македонците, ги зголемува миграциските движења, ја зголемува емоционалната димензија на религиозниот идентитет, а преку него и на националниот идентитет, со што се стимулира

флукуирачкиот момент во идентитетот не само на Македонците со исламска религија, туку и пошироко, на сите Македонци кои се чувствуваат отуѓени во својата татковина и отфрлени од институциите на својата земја. Религијата не треба да биде исклучив фактор на колективен идентитет како што беше во минатото. Потребна е помала верска ексклузивност и помала политичка манипулација со етничките заедници. Помалку религиоцентризми би довеле до помалку етноцентризми.

ЗАКЛУЧОК

Историјата на христијанството е всушност историја на западната цивилизација. Христијанството имало сеопфатно влијание врз општеството како целина – врз уметноста, јазикот, политиката, правото, семејниот живот, формирањето на календарот, музиката и самиот начин на размислување бил обоен од христијанското влијание повеќе од два милениума. Христијанската црква започнала практично да дејствува 50 дена по воскресението на Исус во 33 година од н. е. Исус ветил дека ќе ја изгради својата црква (Матеј 16:18), а на денот на доаѓањето на Светиот Дух, на денот на Педесетница (Дела 2:1-4), црквата – еклесија (повиканите) – официјално започнала со проповед. Три илјади луѓе ја прифатиле проповедта на Петар тој ден и избрале да го следат Христос. Првите христијански верници биле преобратеници од Евреи или имигранти во Јудеја, а црквата се наоѓала во Ерусалим. Поради ова, луѓето однадвор ја гледале црквата првенствено како еврејска секта, слична на фарисеите, садукееите или есените.

Сепак, она што го проповедале апостолите било многу различно од она што го учеле другите групи. Исус бил еврејскиот Месија (назначен цар) кој дошол да го исполни Законот (Матеј 5:17) и да воспостави нов завет врз основа на неговата смрт (Марко 14:24). Сосема е точно да се каже дека христијанството има корени во јудаизмот. Стариот завет ги постави темелите за Новиот и не е сосема невозможно целосно да се разбере христијанството без да се познава Стариот завет. Стариот завет објаснува дека е потребен Месијата, ја содржи историјата на месијанскиот народ и го предвидува доаѓањето на Месијата. Новиот завет целосно зборува за доаѓањето на Месијата и неговото спасоносно дело. Исус исполнил над 300 специфични пророштва за време на својот живот, докажувајќи дека Тој е оној кого го чекаа во Стариот завет.

Не толку долго по Педесетница, вратите на црквата биле отворени за незнабошците. Евангелистот Филип им проповедаше на Самарјаните (Дела 8:5), и многумина од нив поверуваа во Христос. Апостол Петар проповедаше во домот на необратените во близина на Корнелиј (Дела 10), а тие исто така го примија Светиот Дух. Апостол Павле го ширеше евангелието низ грчко-римскиот свет, стигнувајќи до самиот Рим (Дела 28:16) и веројатно сè до Шпанија. До 70-тите години од н. е., годината во која беше уништен Ерусалим, повеќето книги од Новиот завет беа

напишани и циркулираа во црквите. Во следните 240 години, Рим ги прогонувахе христијаните, понекогаш случајно, а понекогаш по наредба на властите. Во вториот и третиот век, црковното раководство стануваше сè похиерархиско како што се зголемуваше бројот на верниците. Неколку ереси биле разоткриени и уништени во ова време, а беше воспоставен и канонот на Новиот завет. Прогонството продолжи да расте.

Римскиот император Константин тврдел дека доживеал преобраќање. Околу 70 години подоцна, за време на владеењето на Теодосиј, христијанството станало официјална религија на Римското Царство. Презвитерите добиле почесни позиции во владата и до 400 година зборовите „римски“ и „христијански“ станале речиси синоними. По Константин, христијаните повеќе не биле прогонувани. Со текот на времето, паганите биле прогонувани ако не се „преобрателе“ во христијанство. Ваквите насилни преобраќања довеле до тоа многумина да станат дел од црквата без да доживеат суштинска промена на верата. Паганите ги донеле со себе своите идоли и практиките на кои биле навикнати, и црквата се променила. Иконите, сложената архитектура, поклонението и обожавањето на светците биле додадени на почетната едноставност на обожавањето на Бога во раната црква. Во исто време, некои христијани се повлекле од Рим и избрале да живеат во изолација како монаси, а крштевањето на децата било додадено како средство за отфрлање на првородниот грев.

Во текот на следните векови, се одржале разни собори за да се утврди официјалната доктрина на црквата, да се цензурира злоупотребата на свештениците и да се создаде мир меѓу завојуваните фракции. Како што Римското Царство ослабувало, црквата станувала посилна и се појавиле многу несогласувања меѓу црквите на запад и исток. Западната (Римска) црква, со седиште во Рим, тврдела дека има апостолска власт над сите цркви. Поглаварот на Римската црква дури се нарекувал себеси „папа“ (татко). Ова не било добро прифатено во Источната (грчка) црква со седиште во Цариград. Теолошките, политичките, процедуралните и јазичните поделби придонеле за Големата шизма во 1054 година, кога Римокатоличката („универзална“) црква и Источната православна црква се екскомуницирале меѓусебно и ги прекинале сите врски.

За време на средниот век во Европа, Римокатоличката црква продолжила да ја држи власта, при што папите ја презеле власта на сите нивоа и живееле како кралеви. Корупцијата и алчноста во црковното раководство биле вообичаени. Од 1095 до 1204 година, папите одобриле серија кржави и скапи крстоносни војни во

обид да го спречат напредувањето на муслиманите и да го ослободат Ерусалим. Со текот на годините, неколку поединци се обиделе да го привлечат вниманието кон теолошката, политичката и човечката злоупотреба од страна на Римокатоличката црква. Сите биле замолчени на еден или друг начин. Сепак, во 1517 година, германскиот монах Мартин Лутер се спротивставил на црквата и сите го слушнале. Со Лутер дошла протестантската реформација и така завршил средниот век. Реформаторите, вклучувајќи ги Лутер, Калвин и Цвингли, се разликувале по многу теолошки точки, но биле доследни во нивниот акцент на авторитетот на Библијата над црковната традиција и фактот дека грешниците се спасени само по благодат преку верата, без делата (Ефесјаните 2:8-9). Иако католицизмот се вратил во Европа, што резултирало со неколку војни меѓу протестантите и католиците, реформацијата успешно ја намалила улогата на Римокатоличката црква и помогнала да се отвори вратата кон модерното време.

Од 1790 до 1900 година, црквата покажала невиден интерес за мисионерската работа. Колонизацијата ги отворила очите за потребата од мисионери, а индустријализацијата им обезбедила на луѓето пари за финансирање на мисионерите. Мисионерите го проповедале евангелието низ целиот свет и црквата се ширела насекаде. Римокатоличката и Источната православна црква презеле чекори за да ги поправат своите раскинати односи, што се случило и меѓу католиците и лутераните. Евангелистичката црква е многу независна и силно вкоренета во реформираната теологија. Црквата, исто така, сведочи за подемот на пентекостализмот и харизматичното движење, екуменизмот и разните култови.

БИБЛИОГРАФИЈА

Кирилица:

Ацески, Илија. 2011. *Глобализација, идентитет, евроинтеграција*, Скопје. Филозофски факултет.

Ацески, Илија. 2012. *Дизајнирање на социјалните истражувања*, Скопје: Филозофски факултет.

Ацески, Илија. 2013. *Социологија*. Филозофски факултет. Скопје.

Димевски, Славко. 1989. *Историја на Македонската православна црква*, Македонска книга, Скопје.

Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и национална држава, Скопје, 1981.

Елијаде, Мирча. 2005. *Историја на верувањата и на религиските идеи (том II)*

Скопје: Табернакул.

Елијаде, Мирча. 2005. *Историја на верувањата и на религиските идеи (том III)* Скопје: Табернакул.

Иденг, В. Јунг. 2022. *Историја Рима II*, Царско доба, Лозница.

Макманерс, Џон. 2004. *Оксфордска историја хришћанства 1*. Београд: Клио.

Макманерс, Џон. 2005. *Оксфордска историја хришћанства 2*. Београд: Клио.

Матевски, Зоран. 2005. *Религиска толеранција у мултиетничкој и мултиконфесионалној Републици Македонији*, Религија у мултикултурном друштво, Горограф, Нови Сад/Београд.

Матевски Зоран, 2011. *Улогата на религијата во мир и конфликт*. Во зборник: Социологијата и општествените промени. Скопје: Филозофски факултет.

Матевски, Зоран, *Улогата на религијата во мир и конфликт во Балканскиот Регион*, Постдипломски студии по социологија – Европски студии за интеграција (скрипта).

Матевски, Зоран. *Меѓурелигискиот дијалог на Балканот – социолошка анализа*, Постдипломски студии по социологија – Европски студии за интеграција (скрипта).

Мирковић, Мирослава. 2016. *Позно Римско царство*, Београд.

Образование и религија, 1995. *Списание Просветно дело*, Скопје.

Острогорски, Г. 1970. *О веровањима и схватањима Византинаца*. Просвета, Београд.

Партриџ, Кристофер. 2009. *Религии во светот*. Скопје: Младинска книга.

Петковска, Антоанела. 2009. Есеи од социологијата на културата, Скопје.

Петковић, Жарко. 2022. *Кратка историја античког света*, Београд.

Поснов, М. 1991. *Историја на христијанските цркви до разделбата на црквата – 1054*).

Томка.М. 2006. религиозноста во пост-комунистичките општества

Латиница:

Augustin, Aurelije. 1996. O državi Božjoj/De civitate Dei. Split: Verbum.

Augustin, Aurelije. 2018. Stvaranje sveta i vreme. Beograd: Službeni glasnik.

- Bešić, Miloš i Đukanović, Borislav. 2000. *Bogovi i ljudi - religioznost u Crnoj Gori*.
- Beženaru, Ljudmila. 2019. *Uticaj Vizantije na kulturu Srednje i Istočne Evrope*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Bauer, S. W. (2010). *The history of the medieval world: From the conversion of Constantine to the First Crusade*. W. W. Norton & Company
- Checkel J.T. and Katzenstein, P.J. 2009. *European Identity*. Cambridge University Press.
- Cranmer Frank, 2010. *The churches and European Law*, (Fellow, St. Chad's College, Durham Honorary Research Fellow, Centre for Law and Religion, Cardiff Law School).
- Cvitkovic, I. 2004. *Sociologija religije*, Sarajevo.
- Dill, Charles. 2008. *Istorija Vizantije*. Beograd: Logos Art.
- Dirkem, E.1982. *Elementarni oblici religijskog života*, Beograd: Prosveta. Djurant, Vil. 2004. *Cezar i Hrist (Istorija civilizacije)*. Beograd: Narodna knjiga i Vojno izdavački zavod.
- Djurant, Vil. 2004. *Doba vere – Prvi deo (Istorija civilizacije)*. Beograd: Narodna knjiga i Vojno izdavački zavod.
- Djurant, Vil. 2004. *Doba vere – Drugi deo (Istorija civilizacije)*. Beograd: Narodna knjiga i Vojno izdavački zavod.
- Djurant, Vil. 2004. *Renesansa (Istorija civilizacije)*. Beograd: Narodna knjiga i Vojno izdavački zavod.
- Djurant, Vil. 2004. *Reformacija (Istorija civilizacije)*. Beograd: Narodna knjiga i Vojno izdavački izavod.
- Durkheim, Emil. 1915. *The elementary forms of the religious life*. London: Allen and Unwin.
- Durkheim, Emil.1982. *Elementarni oblici religiskog života*, Prosveta, Beograd.

- Elijade, M. 1986. *Sveto i profano*, Knjizevna zajednica Novog Sada, Novi Sad.
- Elijade, M. 1991. Istorija verovanja i religijskih ideja I, II, III, Prosveta, Beograd.
- Elijade, M. 1996. *Vodič kroz svetske religije*. Beograd: Narodna knjiga Alfa.
- Errington, R. M. (2009). Roman imperial policy from Julian to Theodosius. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Jukic, J. 1997. „Lica i maske svetoga: ogledi iz društvene religiologije“
- Giddens, Anthony. 2001. *Modernity, post-modernity and the post-traditional* David Gauntlett.
- Giddens, Anthony and Turner, H. Jonathan. 1987. *Social Theory Today* Stanford University Press.
- Giddens, Anthony. 2007. *Sociologija*, Beograd.
- Giddens, A. 2007. *Sociologija. Zagreb, Golden marketing*.
- Matevski, Zoran. 2007. "Religious dialogue and tolerance – theoretical and practical experiences of differences and similarities". In Monograph : Politics and Religion. Beograd: Center for study of Religion and religious tolerance.
- Matevski Zoran, 2013. *Globalization and Religion: Within Religious Fundamentalism and Ecumenism*. In Proceedings from the International scientific conference: Sociology and the challenges of the global age. Skopje: St. Cyril and Methodius University.
- Matevski, Zoran. 2021. The Role of Religion in Peace and conflict (Edited by Zoran Matevski). UK: Cambridge Publishing House.
- Matevski, Zoran. 2023. Religious Particularism VS. Religious Universalism (Edited by Zoran Matevski). UK: Ethics International Press Ltd.
- Moberg, D. 2008. "Spirituality and Aging: Research and Implications",
- Muller, F. Max. 1873. Introduction to the Science of Religion.
- McGuire, Meredith. 2002. Religion – the social context. USA: Wadsworth Thomson learning.

- Menj, Aleksandar. 2005. Istorija religije. Beograd: Plato.
- Ostrogorski, Georgije. 1996. Istorija Vizantije. Beograd: Prosveta.
- Pavicevic, V. 1980. *Sociologija religije*. BIGZ: Beograd.
- Pavicevic, V. 1988. *Sociologija religije*, BIGZ: Beograd.
- Schmitt, Eric-Emanuel, 2004. *Lenfant de Noé*. Paris, AlbinMichel.
- Sutcliffe, Stiven J. 2003. *Children of New Age. A History of Spiritual Practices*, London, Routlage.
- Šušnjić, Djuro. 1998. *Religija 1*, Čigoja Štampa, Beograd.
- Šušnjić, Djuro. 1998. *Religija 2*, Čigoja Štampa, Beograd.
- Taylor, Charles. 1992. *Multiculturalizam and The Politics of Recognition*. Princeton, University Press.
- Vernon, R. Vernon, G. M. (1962). *Sociology of religion*. McGraw-Hill

Интернет-страници

https://www.bbc.co.uk/religion/religions/christianity/history/history_1.shtml

<https://www.crossroads.net/media/articles/you-can-be-a-christian-and-a-scientist>

<https://www.allaboutworldview.org/christian-sociology.htm>